

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU

NIKA HRANJEC

**Zgodnja otroška recepcija pravljic: katere pravljice otroci
najbolje razumejo in zakaj**

Magistrsko delo

Ljubljana, 2019

UNIVERZA V LJUBLJANI
FILOZOFSKA FAKULTETA
ODDELEK ZA PRIMERJALNO KNJIŽEVNOST IN LITERARNO TEORIJU

NIKA HRANJEC

**Zgodnja otroška recepcija pravljic: katere pravljice otroci
najbolje razumejo in zakaj**

Magistrsko delo

Mentor:
red. prof. dr. Tomislav Virk

Študijski program:
Primerjalna književnost in literarna teorija –
D-PED

Ljubljana, 2019

Zahvaljujem se svojemu mentorju red. prof. dr. Tomislavu Virku za pomoč, nasvete in spodbude pri izdelavi magistrskega dela.

Rada bi se zahvalila tudi svojim staršem, ki so mi na študijski poti vedno stali ob strani, saj brez njiju moj študij ne bi bil možen. HVALA!

IZVLEČEK

Zgodnja otroška recepcija pravljic: katere pravljice otroci najbolj razumejo in zakaj

V svojem magistrskem delu raziskujem otroško recepcijo pravljice: pri raziskovanju se zanimam za otrokovo razumevanje, dojetje in sprejemanje pravljic. Da bi ugotovila, katero vrsto pravljice otroci bolje razumejo, sem se lotila opazovanja z udeležbo, kjer sem otrokom prebiral tako ljudsko pravljico kot tudi klasično umetno pravljico. Do svojih ključnih ugotovitev sem prišla tudi z analizo literature o književnosti za otroke. Zame so bile najbolj pomembne analize in razlage pravljic, vrste pravljic in literarno teoretske značilnosti pravljic, ki jih navaja Lüthi. Osredotočila sem se tudi na različne vplive, ki jih imajo pravljice na otroke, saj je od teh odvisna otrokova recepcija pravljice. V teoretične ugotovitve drugih avtorjev sem vnesla svoja razmišljanja in ugotovitve s terena (opazovanja z udeležbo) in rezultate anketnih vprašalnikov, ki sem jih razdelila staršem otrok. Z anketnimi vprašalniki sem skušala doumeti, zakaj otroci bolje razumejo določeno vrsto pravljice in katere dejavnosti in dejavniki vplivajo na njihovo razumevanje in dojetje pravljic. V delu sem seanimala tudi za prisotnost literature v vsakdanjem življenju otrok in njihovih družin oz. za t. i. družinsko pismenost.

Ključne besede: klasična umetna pravljica, ljudska pravljica, razumevanje pravljic, pomen pravljic

ABSTRACT

Children's early fairytale reception: which fairytales children understand best and why

In my master's thesis I tackle the topic of children's reception of fairytales: throughout the research I am interested in child's understanding, perception and acceptance of fairytales. In order to find out what kind of fairytales children understand best, I took part in participant observation where I read to children both folk tales and classic artificial fairytales. My key findings come as a result after analysing case studies on children's literature. In this particular case the most important were analyses and explanations of fairytales, types of fairytales and literary-theoretical characteristics of fairytales cited by Lüthi. I also focused on the various effects that fairytales have on children, as the children's reception of fairytales depends on them. In the theoretical findings of other authors I have incorporated my own thoughts and findings from the field (participant observation) and the results of the questionnaires I distributed to children's parents. Through the survey questionnaires I tried to understand why children have a better understanding of a particular type of fairytale and what activities and factors influence their understanding and perception of fairytales. In this master's thesis I was also interested in the presence of literature in the everyday life of children and their families or in the so-called family literacy.

Key words: classic artificial fairytale, folk tale, understanding of fairytales, meaning of fairytales

KAZALO

1. UVOD	1
2. KAJ JE PRAVLJICA?	3
2.1. Zgodovina pravljic	4
2.2. Poskus klasifikacije pravljic	7
3. VRSTE PRAVLJIC	9
3.1. Ljudska pravljica	9
3.2. Fantastična pripoved	11
3.3. Klasična umetna pravljica	12
4. LITERARNOTEORETIČNE ZNAČILNOSTI PRAVLJIC	15
4.1. Enodimenzionalnost	15
4.2. Ploskovitost	16
4.3. Abstraktni slog	17
4.4. Izolacija in univerzalna povezanost	18
4.5. Sublimacija in vseključenost	19
5. KNJIŽEVNOST PREDŠOLSKIH OTROK	21
5.1. Pomen pravljic za otroke	22
5.1.1. <i>Vzgojni in izobraževalni pomeni pravljic</i>	24
5.1.2. <i>Psihološki pomeni pravljic</i>	27
5.1.3. <i>Socialni pomeni pravljic</i>	29
6. BRALNA PISMENOST	31
6.1. Pomen družinske pismenosti	33
7. OTROŠKA RECEPCIJA PRAVLJIC	38
7.1. Kdaj se razvija otroška recepcija za poslušanje in branje pravljic?	39
7.2. Otroško razumevanje oseb v pravljici	40
7.3. Vloga staršev	41
7.4. Primerjava ljudske pravljice in klasične umetne pravljice	44
8. ZAKLJUČEK	49
9. VIRI IN LITERATURA	51

1. UVOD

Že Albert Einstein je rekel: »Če želite, da bo vaš otrok pameten, mu berite zgodbice. Če želite, da bo vaš otrok še bolj pameten, mu berite še več zgodbic.« Ob teh besedah se lahko zavedamo, kako zelo pomemben je prvi otroški stik s književnostjo. Pomembno je tudi, kaj, kako in koliko beremo otroku. Branje vseh pravljic (ljudskih, fantastičnih ali klasičnih umetnih) je zelo pomembno, pomemben je tudi sam dogodek branja v družini, saj otroku vsakodnevno prebiranje pravljic pomeni rutino, dogodek, ki se ga bo veselil, saj bo tako preživel kakovosten čas s svojimi starši ali skrbniki. Odrasli bralci, naj so to starši, skrbniki ali vzgojitelji, so zelo pomemben posrednik med otrokom in knjigo, saj otroci v predšolskem obdobju še niso bralci. Zelo pomembno je tudi, da odrasli bralci otroku prebirajo knjige, ki so jim všeč, saj bo le tako branje predstavljalo pozitivno dejavnost za otroka. Starši in skrbniki niso pomembni zgolj zato, ker so posredniki med knjigo, pravljico in otrokom, pač pa tudi, ker so otroku bralni zgled. Od tega je odvisen otrokov kasnejši odnos do knjig.

V svoji magistrski nalogi sem se osredotočala na pravljico. Poskusov opredelitve pravljic je bilo veliko. Lotil se jih je tudi zelo znani ruski formalist Vladimir Propp. Najbolj znana je njegova teorija o tem, da v pravljicah obstajajo spremenljivke in konstante. Spremenljivke v pravljicah so osebe, ki nastopajo v pravljicah in se spreminjajo, ne spreminjajo pa se njihova dejanja in to so konstante. Propp je konstante poimenoval tudi funkcije. Ker obstaja več vrst klasifikacij pravljic, sem se sama osredotočila na klasifikacijo pravljic po vrstah, ker se mi je to zdela najbolj relevantna klasifikacija za moj praktični del magistrske naloge, kjer sem izvedla opazovanje z udeležbo, saj sem manjši skupini otrok prebirala različne vrste pravljic, tako klasične umetne pravljice kot tudi ljudske pravljice. Zanimala me je njihova recepcija različnih vrst pravljic, prav tako me je zanimalo, od česa je otrokovo razumevanje pravljic odvisno. Na začetku sem si postavila hipotezo, da bodo otroci slabše razumeli ljudske pravljice, ker jih doma ne prebirajo in niso seznanjeni z njimi. Hipotezo sem preverila z anketnimi vprašalniki, ki sem jih razdelila staršem in skrbnikom otrok.

Pravljica je ena izmed bolj pomembnih literarnih zvrsti, saj je poslušanje in branje pravljic otrokov prvi stik z literaturo. Pravljico zato lahko razložimo tudi na literarnoteoretični način. Pravljica ima po Lüthiju pet literarnoteoretičnih značilnosti, to so: enodimenzionalnost,

ploskovitost, abstraktni slog, izolacija in univerzalna povezanost ter sublimacija in vseključenost.

Lahko bi celo trdila, da pravljice socializirajo otroke, saj jih otroci v najzgodnejšem obdobju razumejo zelo dobesedno. Zato so pravljice pogosto poučne, imajo kakšen nauk ali pa otroke učijo, kako se obnašati in kakšne razmere vladajo po svetu. Preko pravljič se otroci tako naučijo, kakšno je družbeno sprejemljivo obnašanje in za kakšno obnašanje bo sledila kazen.

2. KAJ JE PRAVLJICA?

Janko Kos v svoji knjigi *Literarna teorija* pravljico definira kot kratko zgodbo, ki je sestavljena iz verzov, ali pa je pisana v prozi. Pravljico od drugih literarnih vrst in zvrsti ločimo po neverjetnosti, čudežnosti, nestvarnosti likov in dogodkov. Vse to je pomešano s stvarnostjo, ki je verjetna, a ni postavljena v konkretni zgodovinski prostor in čas, ki sta v pravljici splošna in abstraktna, kot da bi obstajal poseben svet poleg zgodovinsko stvarnega sveta. Junaki v pravljici so splošni. Razlika med pravljico, bajko in pripovedko je motivna in ne strukturno-formalna. (Kos, *Literarna teorija* 168)

S strukturno-formalno analizo pravljic se je ukvarjal ruski folklorist Vladimir Propp v svojem delu *Morfologija pravljice*. Propp je bil predstavnik ruskih formalistov, ki je ob stotih tradicionalnih ruskih čudežnih pravljicah postavil analizo le-teh. V pravljicah je tako odkrival spremenljivke in konstante. Spremenljivke predstavljajo nastopajoče osebe v pravljicah, konstanta so njihova dejanja oziroma funkcije. Funkcije so po Proppu stalna sestavina pravljic in si vedno sledijo v enakem zaporedju, a niso v vseh pravljicah prisotne prav vse funkcije. Ugotovil je, da se v pravljicah pojavlja enaintrideset različnih funkcij in sedem arhetipskih vlog, v katere je uvrstil nastopajoče osebe v pravljicah. (Brezar v *Morfologija pravljice* 5–6)

Zastavljajo se tudi vprašanja o izvoru pravljice. Pravljica je na nek način podobna ljudski pesmi, saj sta obe priljubljeni, a hkrati anonimni. Raziskovalci ljudskih pesmi so si ustvarili veliko bolj jasno sliko o nastanku in naravi ljudskih pesmi kot raziskovalci pravljic. Raziskovalci pravljic si niso enotni niti v tem, ali je danes živa pravljica v svojem jedru stara tisočletja ali stoletja. Veliko raziskovalcev je enotnih v tem, da je vsebinska posebnost pravljice prav njena prepletenost s čudežnim. O čudežnih čarovnijah in bitjih iz onstranstva sicer pripoveduje tudi pripovedka, ki je usmerjena v odnos človeka z nadnaravnim in legenda, le da pri pripovedki in legendi izgine ves čar, saj je čudežno prikazano tako zelo očitno. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* ix–xi)

V pravljicah obstajajo bitja iz onstranstva: čarovnice, vile, govoreče živali, zmaji, škratje itd., ampak tako navadni ljudje kot junaki iz onstranstva med seboj občujejo, kot da med njimi ne bi bilo razlik. Navadni ljudje v pravljicah popolnoma ravnodušno sprejmejo darove junakov iz onstranstva, jim dovolijo, da jim pomagajo, ali pa se z njimi spopadejo, ko je tega konec, pa

gredo naprej svojo pot, kot da se ne bi zavedali prepada med sabo in drugimi junaki iz onstranstva. To je ena izmed pomembnih razlik med pravljico in pripovedko, saj v pripovedki navaden človek, ki ni iz onstranstva, premišljuje o čudežnih stvareh. Navaden človek v pripovedki premišljuje o daritvah, ki jih je dobil od junaka iz nadnaravnega sveta. Tako na primer kmet, ki je oral njivo in dobi od čudežnega bitja iz podzemlja kruh, ki ga nikoli ne bo zmanjkalo, o tem premišljuje. Pravljični junak lahko vidi in doživi veliko bolj fantastične stvari, a o tem ne bo premišljeval in ga to ne bo ganilo. Pravljični junak se kot soudeleženec spopade z zmajem in v pravljicah ne nastopa zgolj kot začuden opazovalec. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 2–3)

2.1. Zgodovina pravljič

Poleg navdušenja za ljudsko pesništvo se je pojavilo še navdušenje za raziskovanje pripovedk in pravljič. Pravljica je oblika ustne tradicije, ki je skupna vsem narodom. Leta 1550 je v Benetkah izšla zbirka pripovedi z naslovom *Prijetne noči*, ki jih je Giovanni Francesco Straparola povzel večinoma iz ljudskega izročila. V Neaplju se v letih 1634–1636 pojavi *Pentameron* Giambattista Basileja. Basile je v zbirki združil moč ljudskih pripovedi z baročno očarljivostjo in igrivostjo. Tekste je bogato okrasil in jim dodal humor. V Franciji je znana zbirka pravljič Charlesa Perraulta, ki je dokaj zvesta ljudskim izvornikom avtorjev, pripovedni ton pa zveni malo naiven in ironičen. Jean Antoine Galland je v svoji zbirki *Tisoč in ena noč po francosko* vzel snov iz arabskih rokopisov in ustnih pripovedi. Seveda zbirka ni čisto enaka izvorniku, ker jo je predelal po svojem pisateljskem okusu in okusu dobe, v kateri je ustvarjal. V 19. stoletju pravljice doživijo pravi vzpon v Nemčiji z zbirko bratov Grimm. Za brata Grimm so pravljice pozabljeni miti in so neprecenljivi, saj so v njih ohranjene vrednote prednikov. Zato postavita pravilo, da mora biti zapis zvest ljudski pripovedi, a kljub zvestobi ljudski pripovedi sta v zapis pravljič vnesla svojo noto, saj sta pravljice oblikovala tako, kot bi po njunem mnenju morale biti oblikovane. Mislila sta namreč, da odkrivata pravi ljudski jezik in stil, kasneje so raziskovalci ugotovili, da nista odkrila pravega ljudskega jezika in stila, pač pa sta ustvarila svoj lasten jezik in stil. (Goljevšček, *Pravljice, kaj ste?* 13–15)

V Apulejevi antični zbirki *Metamorfoze ali zlati osel* lahko najdemo okvirne prvine, ki bodo čez čas postale pravljice. *Amor in Psiha* v 17. stoletju variira kot *Lepotica in zver*. Prva zbirka pravljič za otroke je nastala v 17. stoletju, in sicer leta 1697, ko je Charles Perrault izdal

Pravljice matere goske. Najbolj znana zbirka pravljic je zbirka bratov Grimm *Otroške in hišne pravljice*, ki sta jo izdala kar sedemkrat. V Sloveniji je Karel Štrekelj s pomočjo 344 zbiralcev zbral okoli 2000 slovenskih ljudskih pravljic in pripovedk, ki niso bile objavljene in jih hranijo v ZRC SAZU. Zbral jih je od leta 1868, pa vse do svoje smrti leta 1912. (Blažič, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 100) V 18. stoletju so postale pravljice že skoraj prava moda. Poleg vilinskih zgodb, ki so jih ustvarjale dame iz francoskega dvora, kot je na primer Mme D`Aulnoy, je novo modo močno vzbudila zbirka Jeana Antoinea Gallanda *Tisoč in ena noč po francosko*. Avtor je snov vzel iz arabskih rokopisov in ustnih pripovedi. Seveda ni dobesedno posnemal teh zgodb, ampak jih je prilagodil svojemu okusu in okusu dobe, v kateri je ustvarjal. (Goljevšček, *Pravljice, kaj ste?* 14)

V literarnozgodovinskem obdobju romantike se je zanimanje za pravljice povečalo. Povečalo se je zanimanje za pisanje kot tudi za zbiranje pravljic. V 19. stoletju so bile pravljice namenjene odraslim, v 20. stoletju že mladim naslovnikom. Franz Xaver von Schonwert je bil zgodovinar iz Oberpfalza na Bavarskem, ki je bral okoli 500 mitov, legend in pravljic, ki so leta 2000 bile najdene v Rebensburgu. Zbral je tudi pravljice in ljudsko izročilo bratov Grimm. Prav tako sta brata Grimm poznala njegova dela oziroma zbirke. V Rusiji je pravljničar Aleksander Nikolajevič Afanasjev v času od 1855 do 1864 zbral 600 pravljic in izdal zbirko *Ruske pravljice*. Prav tako je v Italiji folklorist Giuseppe Pitre zbral okoli 600 pravljic in jih izdal v zbirki *Sicilijanske pravljice*. Na Škotskem je pravljničar Andrew Lang med letom 1889 in 1910 zbral okoli 450 pravljic in jih objavil v dvanajstih različnih zbirkah. Kot omenjeno, je v Sloveniji za najboljše zbirko pravljic zaslužen Karel Štrekelj. Njegova zbirka ni pomembna zgolj zaradi kvantitete, pač pa tudi zaradi kvalitete. Gašper Križnik iz okolice Kamnika je Štreklju poslal največ pravljic in tako v zbirko prispeval približno 500 enot. Štrekljeva zbirka je zanimiva tudi zato, ker se v njej zrcalijo različni kulturni vplivi drugih narodov. Germanski vliv se na primer kaže na Koroškem in Štajerskem, romanski vpliv pa na Primorskem. (Blažič, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 100–101) Ko je Štrekelj s pomočjo drugih zbiralcev zbral pravljice, je bila Slovenija znotraj Avstro-ogrške monarhije. Analize določenih pravljic so pomembne za dojetje evropskega konteksta, prav tako te pravljice niso bile namenjene otrokom, ampak slovenskemu kulturnemu ozemlju in iskanju nacionalne kulturne identitete. (Blažič, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 102)

Na splošno obstajata dve poglavitni teoriji o nastanku pravljic. Prva je monogenetska teorija, ki so jo zagovarjali Jacob in Wilhelm Grimm ter Theodor Benfrey. Zagovorniki te teorije so

menili, da obstaja zgolj en vir za nastanek pravljic in sicer indoevropska, mitološko-migracijska in antropološka teorija. Druga je poligenetska teorija o nastanku pravljic, ki jo je zagovarjal francoski folklorist Joseph Beider. Ta teorija pravi, da so pravljice nastale v različnih prostorih in so jih kultivirali nadarjeni pravljničarji. Še eden izmed zagovornikov poligenetske teorije o nastanku pravljice je Jack Zipes, ki je v svojem delu *Why Fairy Tales Stick* pravljični tip ali motiv poimenoval pravljični mem, ki ima univerzalno jedro in je sposoben replikacije. (Zipes po Blažić, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 110) Zipes meni, da so le nekateri pravljični memi sposobni preživeti kulturo. To so tisti relevantni memi, ki so ponovljivi in tisti, ki so zapomljiv. Pravljični mem definira kot enoto kulturnega prenosa, ki je lahko enostavna ideja, zgodba, fraza oziroma bistvena informacija vezana na pravljico. Memi, kot so na primer Rdeča kapica, Sneguljčica, Trnuljčica, Janko in Metka itd., so relativni ne glede na kulturo, ker obravnavajo individualizirana občečloveška vprašanja. Mutacije pravljичnega mema so kreativne, ker omogočajo iskanje novih možnosti in kombinacij. Bistvena značilnost pravljичnega mema oziroma kombinacije pravljичnih memov je njegova relevantnost, ponovljivost in zapomljivost. Pravljice bratov Grimm so tipičen primer memetike in kulturne evolucije. Iz Grimmove zbirke *Otroške in hišne pravljice* so najbolj znani tipi/motivi/memi, ki so relevantni in se pojavljajo v pravljicah, kot so *Rdeča kapica*, *Sneguljčica*, *Trnuljčica*, *Janko in Metka*, itd. Pravljice in motivi za pravljice so prihajali po indoevropski poti ter se od Daljnega, Srednjega in Bližnjega vzhoda antropološko migracijsko selile s karavanami, križarji, trubadurji, vitezi in pripovedovalci prek jantarne poti in Mediterana do severnih dežel in obratno. (Blažić, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 111)

Na nastanek pravljic so vplivali tudi antični miti. Najbolj vplivna zbirka je bila zbirka mitov od zgoraj omenjenega Apuleja *Metamorfoze ali Zlati osel*, ki je nastala okoli 200 let pred našim štetjem. Zanimiva je tudi geneza antičnega mita o Filomeni, ki jo je posilil sestrin mož in ji nato odrezal jezik, da ne bi povedala svoje zgodbe. Filomena je tako fiktimizirana, a vseeno uspe povedati svojo zgodbo, saj sestri splete preprogo, na kateri je izvezena njena zgodba. Mit o Filomeni, ki so jo grški bogovi spremenili v lastovico, ki je tudi edina ptica brez jezika, ima številne metaforične pomene. Mit o Filomeni se je fragmentiral v različne motivne drobce. Motiv deklice lastovice se je prilagodil tudi slovenski ljudski pravljici *Pripovedka o Soncu in Lastovici*. (Blažić, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 111–112)

2.2. Poskus klasifikacije pravljic

Tudi Levstik in Jurčič sta pravljico dojemala kot besedilo, ki se pravi oziroma pripoveduje. Označevala je zgodovinsko utemeljene in zgodbeno zaokrožene govorice, sage, ki so predstavljale vir za novele ali pripovedi. Kasneje je pojem pravljice doživel pomenski premik in danes označuje krajšo prozno pripoved o čudežnih ali fantastičnih dogodkih, predmetih in zmožnostih brez časovne in krajevne opredelitve, vendar v lastnem pravljичnem svetu, ki ga vzpostavlja pravljичni subjekt. Etična osnova pravljice je nasprotje med dobrim in zlim. Na koncu pravljice je zlo vedno kaznovano, dobro pa nagrajeno. (Brezar, *Ob slovenskem prevodu Proppove Morfologija pravljice* 8–9)

Propp je nasprotoval običajni delitvi pravljic na pravljice s čudežno vsebino, na realistične pravljice in na živalske pravljice, saj se ta opredelitev zdi preveč enostavna. Kmalu se lahko pojavi vprašanje o obstoju čudežnega v živalskih pravljicah, saj le-te velikokrat vsebujejo elemente čudežnega. Pojavlja se tudi nasprotno vprašanje o veliki vlogi živali v čudežnih pravljicah. Vse to nam pokaže, da je takšna delitev pravljic nezadostna. Propp ugotavlja, da v pravljicah zlahka pripisujemo enaka dejanja ljudem, predmetom in živalim. To pravilo sicer velja za tako imenovane čudežne pravljice, ampak bi ga lahko aplicirali na skoraj vse pravljice. (Propp, *Morfologija pravljice* 18)

V delu *Psihologija ljudstev* je Wilhelm Wundt predlagal novo delitev pravljic na:

- mitološke pravljice – basni,
- čiste čudežne pravljice,
- biološke pravljice in basni,
- čiste živalske basni,
- pravljice »o izvoru«,
- šaljive pravljice in basni,
- moralne basni.

Ta klasifikacija je sicer širša od prejšnje, a vseeno vzbuja pomisleke, saj se velikokrat pojavi basen in ni točno znano, kaj Wundt misli z izrazom basni. Propp opozarja na nepravilno rabo izraza »šaljiva pravljica«, saj lahko isto pravljico razlagamo tako na junaški kot tudi na komični način.

Ti dve klasifikaciji zadevata razporeditev pravljic po kategorijah. Poleg takšne delitve obstaja tudi delitev pravljic na sižeje. Še ena lastnost pravljice je, da lahko sestavine ene pravljice brez kakršnih koli sprememb prenesemo v drugo pravljico. Tako na jago babo naletimo v

najbolj raznolikih pravljicah in v najrazličnejših sižejih. Leta 1924 se je pojavila knjiga o pravljici profesorja Volkova. Določil je, da pozna fantastična pravljica petnajst sižejev in sicer:

- o tistih, ki so po nedolžnem preganjani,
- o junaku bedaku,
- o treh bratih,
- o tistih, ki se spopadajo z zmajem,
- o priskrbi nevest,
- o modri deklici,
- o zakletih ali začaranih,
- o nosilcu talismana,
- o imetniku čudežnih predmetov,
- o nezvesti ženi itd.

Avtor v knjigi ni povedal, kako je prišel do vseh teh sižejev. Propp si postavlja vprašanja, ali pravljica, kjer bi si trije bratje (tretja kategorija) poiskali neveste (peta kategorija) ne obstaja, zato ta klasifikacija ni znanstvena v pravem pomenu besede, ampak je pogojni popis. (Propp, *Morfologija pravljice* 19–22)

V svoji magistrski nalogi sem se klasifikacije pravljice lotila tako, da sem pravljice razdelila na različne vrste. Tri zelo pomembne vrste pravljic so: ljudska pravljica, klasična umetna pravljica in fantastična pripoved. Tej razporeditvi sem sledila tudi v praktičnem delu svoje magistrske naloge. Staršem otrok sem razdelila anketne vprašalnike. Izvedla sem tudi opazovanje z udeležbo, kjer sem različne pravljice prebirala manjši skupini otrok. Takšno klasifikacijo pravljic na tri različne vrste sem si izbrala, ker so to tri po mojem mnenju najbolj zastopane vrste pravljic, ki jih starši prebirajo otrokom.

3. VRSTE PRAVLJIC

Že pri klasifikaciji pravljic naletimo na težave in različna mnenja, ki sem jih omenila zgoraj. Prav tako je tudi z vrstami pravljic.

Janko Kos v svojem *Pregledu slovenskega slovstva* deli ljudsko slovstvo na: pravljice, legende, bajke, pripovedke, zagovore in pregovore. Ne poda pa jasnega opisa in razlike med na primer bajko, legendo in pripovedko. Ta opis poda v svojem delu *Literarna teorija*. Prav tako Anton Slodnjak v svoji knjigi *Obrazi in dela slovenskega slovstva* deli ljudsko prozo v štiri skupine: bajka, legenda, pripovedka in pravljica. V bajkah se po njegovem mnenju izražajo mitološke, verske predstave in strah pred nerazumljivimi naravnimi silami. V to skupino uvrsti tudi razlagalne pripovedi. Pravljice so po Slodnjaku čudežne zgodbe, ki so se rodile iz domišljije in hrepenenja po pravičnosti. Nekatere pravljice so se rodile iz nagajive prevzetnosti. V to skupino Slodnjak šteje tudi živalske zgodbe, smešnice in burke. (Goljevšček, *Pravljice, kaj ste?* 39–40)

Pravljice imajo tako kot vse literarne zvrsti svoje posebnosti. Posebnost, ki najbolj izstopa pri pravljicah, je njihova svobodnost. Pravljica ni zavezana stvarnosti, ni potrebe, da pravljica pripoveduje o stvarnih dogodkih tako kot na primer pripovedka. Pravljica lahko črpa ideje za svojo zgodbo od povsod, a bo sposojeno vedno prilagodila svojim zakonom. V pravljici se ne pojavlja individualnost, saj njeni junaki pogosto nimajo niti lastnih imen. Zanemarja konkretni prostor in se osredotoča na prostor akcije. Zanimivo je tudi dožemanje in minevanje časa v pravljicah. Trnuljčica se zbudi iz svojega globokega stoletnega spanca prav tako mlada in lepa, kot je bila pred dolgim spancem. Zelo pomembna lastnost pravljice je tudi dejstvo, da se junaki srečujejo s čudežnimi in nadnaravnimi liki, a nadnaravne in čudežne like ter svet sprejmejo kot nekaj samoumevnega in tega ne prevprašujejo. (Goljevšček, *Pravljice, kaj ste?* 43)

3.1. Ljudska pravljica

V ljudski pravljici poteka vse dogajanje na eni sami ravni, v kateri sta resničnost in čudežnost neločljivo prepleteni kategoriji. Ne ločuje ju logika iz realnega sveta in zato se liki v ljudskih pravljicah prav nič ne čudijo nadnaravnim pojavom in čudežem ter nastopom čudežnih bitij,

ker svet samoumevno doživljajo na čudežni način. Kot je že Max Lüthi opozoril, gre pri ljudskih pravljicah za enodimenzionalnost dogajanja.

Prav tako čas in kraj dogajanja v ljudski pravljici nista določena. Osebam v ljudski pravljici pravimo tipi, saj so brez individualnih značajskih lastnosti in brez osebnega doživljajskega sveta. Takšni tipi so na primer: kralj, kraljica, čarovnica, trije bratje, babica, dedek itd. Zaradi neločljive prepletenosti čudežnega in realnega sveta se junaki v ljudskih pravljicah ne čudijo nad pojavi magičnega sveta, ampak te pojave sprejmejo kot samoumevne. (Kobe, *Pogledi na mladinsko književnost* 117–118)

Tako realni kot tudi čudežni, fantastični liki so v ljudski pravljici močno polarizirani. Liki so naslikani črno-belo in to sproži predstavo o eni pomembni lastnosti določenega lika in ta lastnost je tudi močno potencirana. Določeni liki na primer predstavljajo vedno isto lastnost: zlobna mačeha, preudarni kralj, lepa kraljična, ... (Haramija, *Tipologija pravljic na slovenskem* 14)

Že Vladimir Propp je menil, da pravljica neredko pripisuje enaka dejanja različnim osebam in zato lahko pravljice preučujemo glede na funkcije likov. Menil je, da pravljичne osebe, ne glede na to, kako zelo različne so, počnejo eno in isto stvar. Spreminja se način izpolnjevanja funkcije in to je Propp imenoval spremenljivka. Raziskovalci so že davno tega opozarjali na ponavljanje funkcij, ki jih izvajajo različni liki v mitih in verovanjih. Tako kot prehajajo lastnosti in funkcije bogov z enega na drugega in se na koncu prenesejo tudi na krščanske svetnike tako tudi funkcije pravljичnih oseb prehajajo na druge osebe. Po vsem tem lahko sklepamo, da je funkcij izredno malo, oseb pa veliko. Iz tega je Propp pojasnil dvojno značilnost pravljice: pravljica je hkrati izredno raznovrstna, pestra in slikovita, po drugi strani je tudi enolična in ponovljiva. Funkcija je torej dejanje likov, ki je pogojeno z njegovim pomenom in je pomembno za razvoj dogajanja v pravljici. Funkcije likov so v pravljicah nespremenljive in stalne, ne glede na to, kdo in kako jih izvaja. (Propp, *Morfologija pravljice* 34–36)

Alenka Goljevšček je v svoji knjigi *Pravljice, kaj ste?* zelo dobro strnila Proppove misli o bistvu ljudske pravljice: »Pravljice so v svojem trajanju izpostavljene pritiskom okolja, spreminjajočim se obrazcem življenja, mišljenja in čustvovanja, vplivom literature, religije, ljudskega praznoverja, sosednjih kultur itn. Vendar so izjemno odporne, vse te vplive bodo sprejemale le, če jih bodo lahko prilagodile lastnim kulturnim zakonitostim: iz okolja bodo

*jemale gradivi za spremembe in nadomeščanja starih vsebin. Tako so pravljice svojevrsten paradoks: njihova raznovrstnost in bogastvo domišljije nas ne zaprepaščata nič manj kot nas zaprepašča stroga uniformnost njihove zgodbe. So hkrati bogate in revne, zakonite in svobodne, trdovratno sveste svojemu kanonu in obenem odprte za spremembe, za ustvarjanje novih oblik.» (Goljevšček, *Pravljice, kaj ste?* 19–20)*

V čudežnih pravljicah, kot jih imenuje Alenka Goljevšček, je prikazano čudežno dogajanje z različnimi čarovniškimi, čudežnimi, nadnaravnimi pripomočki in z njimi si pomaga junak pravljice. Kar je enotno v vseh tako imenovanih čudežnih pravljicah, je boj med dobrim in zlim, kjer vedno zmaga dobro in zlo je kaznovano. (Goljevšček, *Pravljice, kaj ste?* 45–46) Ob tem se seveda lahko vprašamo, kaj pravljice učijo mlade bralce oziroma poslušalce? Glede na to, da se otroci srečajo s pravljicami že zelo zgodaj, lahko trdim, da jih takšne »čudežne« pravljice ne učijo, kaj je dobro in kaj ne, saj je dogajanje v pravljicah pogosto nadnaravno, čudežno in ga zelo težko prenesemo v realni otroški svet. Ampak »čudežne« pravljice učijo otroke, kaj prinese dobro dejanje in kaj slabo dejanje. Slednje je v pravljicah vedno kaznovano.

3.2. Fantastična pripoved

Pravljice sem tako razdelila na ljudske pravljice, fantastično pripoved in klasične umetne pravljice. Fantastične pripovedi so po mojem mnenju zanimive za otroke, saj prikazujejo osebe iz realnega sveta. Kraj in čas dogajanja sta določena na realni ravni dogajanja, saj sta povsem razvidna in tudi natančno opisana. Dogajanje na realni ravni je najbolj pogosto postavljeno v pisateljev čas. Junaki v fantastičnih pripovedih se torej ob vdoru fantastičnega sveta v zgodbo dobro zavedajo posebnosti in nenavadnosti tega sveta. Največkrat vdor nenavadnega sveta sproži v glavnem liku presenečenje, začudenje, strah ali navdušenje. Junak tudi na fantastični ravni dogajanja ohrani način doživljanja, mišljenja in čustvovanja iz realnega sveta. (Kobe, *Pogledi na mladinsko književnost* 117–118)

Anna Kruger loči tri različice fantastične pripovedi glede na to, kako fantastični svet različni pisci uvajajo v podstat dogajanja:

- fantastične pripovedi kot zrcalne slike otroškega duševnega življenja: tipična zgleda za to kategorijo sta za Anno Kruger *Pika Nogavička* Astrid Lindgren in *Bratec in Kljukec*

s *strehe*. Junakinja Pika Nogavička je utelešenje tipične otroške osebnosti, ko je še nedotaknjena od sveta odraslih, se pravi še preden je vzgojena v svet odraslih, ki mu vlada sistem pravil za življenje. V Bratcu, junaku druge knjige, pa odkriva psihološko pretanjeno in umetniško polnokrvno sliko tipičnega otroškega domišljjskega sveta, ker si glavni junak ustvari fantazijskega prijatelja, saj pogreša realnega prijatelja za svojo igro.

- Fantastična pustolovščina z dobronamernimi živalmi.
- Fantastična doživljanja v novem okolju.

V vseh teh treh kategorijah Anna Kruger opazi tipične elemente tega žanra in to je humornost nenavadnih situacij, ki jih sproža vdor fantastike v realni svet. Avtorica opozarja tudi na specifične elemente nonsensa (nesmisla) v obilju besednih iger in situacijskih pretiravanj. (Kobe, *Pogledi na mladinsko književnost* 119–120) Tudi Klingberg kot značilno strukturo fantastične pripovedi navede dve ravni dogajanja, dva svetova: svet resničnosti in fantastični svet. Ta dva svetova lahko v fantastični pripovedi obstajata neodvisno drug od drugega, ali pa prehajata drug v drugega. V obeh primerih oba svetova oblikujeta enovito celoto. (Kobe, *Pogledi na mladinsko književnost* 122) Klingberg se ne strinja z drugimi znanstveniki, ki so preučevali in se ukvarjali s fantastično pripovedjo glede uvrstitve določenih del v to literarno zvrst. Meni, da *Alica v čudežni deželi* avtorja Lewisa Carrolla, *Dr. Dolittle* avtorja Hughha Loftinga, *Mary Poppins* avtorice Pamele L. Travers in številna druga dela ne morejo biti uvrščena med fantastične pripovedi, ampak v posebno in samostojno literarno zvrst. To literarno zvrst na začetku znanstveniki imenujejo literatura nesmisla, po letu 1974 jo preimenujejo v nadrealno-komično pripoved. (Kobe, *Pogledi na mladinsko književnost* 123)

3.3. Klasična umetna pravljica

Prilastek klasičen ima kar nekaj pomenov, a pri obravnavi klasičnih umetnih pravljič bosta pomembna dva:

- klasičen ima obliko, sestavine, ujemajoče se s tipično, značilno predstavo določenega pojma v preteklosti;
- klasičen figurativno pomeni tudi prvorazredni, zgleden, umetniško dovršen oziroma popolni primerek.

Termin klasična pravljica razumemo kot tip pravljičice, v kateri je tradicija bolj zastopana kot inovacija. Lahko bi tudi rekli, da je klasična pravljica tista pravljica, ki bolj ali manj sloni na

prvinah ljudske pravljice. Njena najbolj opazna prvina, ki izvira iz ljudske pravljice, je vsekakor enodimenzionalnost dogajanja. Za klasično umetno pravljico je tudi značilna etična polarizacija likov in dogodkov s poudarjeno vlogo pozitivnih vrednot. Za zmago dobrega poskrbijo različni čudeži, ki omogočajo nadnaravni harmonični red sveta. Po zunanji obliki je krajše prozno literarno delo z linearno stopnjujočo se pripovedjo, ki pogosto ohranja dvojni ali trojni ritem zaokroženih epizod. (Tancer-Kajnih, *Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni* 40–41)

Klasične umetne pravljice lahko imenujemo tudi avtorske pravljice, saj imajo točno določenega avtorja. Pravljico kot umetno literarno vrsto je dvignila romantika. Najprej so zapisovalci pravljic zvesto sledili ljudskim izročilom, ki so jih skušali napisati tako, da so bili čim bolj podobni originalnim verzijam, a kmalu se je razširilo avtorsko prirejanje in predelovanje ljudskih pravljic. Pravljica se je vedno z avtorskim prirejanjem in predelovanjem osvobajala zakonitosti kolektivne poetike in je začela prehajati v drugačen komunikacijski model. Hans Christian Andersen je pravljice že v svoji prvi zbirki iz leta 1835 izjemno zaznamoval s svojo lastno poetiko. V svojih pravljicah je uspel združiti elemente ljudskih pravljic in sodobno literarno naravnost, ki je poudarjala emocionalnost, fantazijo in posameznikovo notranje življenje. Hans Christian Andersen je v pravljicah pustil subjektivno noto in zato se zdi, da so bile njegove pravljice njegova najboljša možna izpovedna oblika. V njegovih pravljicah že lahko zasledimo zametke kasnejše pravljичne geneze (artistično, simbolično pravljico, angažirano pravljico z izrazito družbeno kritično poanto in moderno otroško pravljico). Pravljica je svoj vrh v Evropi doživela v času romantike. V drugi polovici 19. stoletja je v pravljico mladinska književnost začela vnašati novosti. Zagotovo lahko trdimo, da bo pravljica tudi v prihodnosti ostala glavna literarna vrsta mladinske književnosti. Pravljичni način pripovedovanja je najboljši približek bralnim potrebam predšolskih in zgodnješolskih otrok. Pravljичna čudežnost zaradi tesnega povezovanja s procesom čudenja zagotavlja literarno privlačnost. A v prihodnosti se bomo srečevali z različnimi ustvarjalnimi principi v pravljicah. Prvi takšen ustvarjalni princip bo bolj ali manj obnavljal in prirejal že znane motive, oblikovne, kompozicijske in slogovne prvine tradicionalne pravljice, drugi bo iskal nove izpovedne vsebine in izrazne možnosti, saj sloni na razvoju pravljice. (Tancer-Kajnih, *Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni* 38–40)

Ne glede na to, da pravljичna geneza poteka na vertikalni ravni, je potrebno poudariti, da nove pravljичne različice starejših ne izrinejo v pozabo, ampak samo razširijo dotedanjo paletu

obstoječih pravljичnih modelov. (Tancer-Kajnih, *Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni* 40)

Tudi klasična umetna pravljica ni enotna literarna vrsta, saj ima razne podtipe, ki se med seboj razlikujejo. V literarni ljudski pravljici najdemo dosledno posnemanje najrazličnejših prvin ljudske pravljice in zaradi tega predstavlja prehodno, mejno obliko ljudske pravljice v umetno pravljico. Drugi podtip umetne pravljice je literarna pravljica, kjer avtorji uporabljajo ljudske like in motive, ampak so le-ti podrejeni njihovim lastnim domišljijam in jih svobodno preoblikujejo. (Tancer-Kajnih, *Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni* 41–42)

4. LITERARNOTEORETIČNE ZNAČILNOSTI PRAVLJIC

Kot vsaka literarna zvrst imajo tudi pravljice svoje literarne značilnosti, saj spadajo pod literaturo, s katero se otroci srečajo najprej. Prav zato je pomembno, da pojasnimo, katere so literarnoteoretične značilnosti pravljic.

Poleg literarne teorije pravljice obstajajo še mnoge druge teorije, ki jih Milena Mileva Blažič navaja v svojem delu *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti*. Druge pomembne teorije so še: strukturalistična Proppova teorija, ki sem jo v svojem delu že omenjala, folkloristična teorija, psihoanalitična teorija, sociološka teorija, feministična teorija in postrukturalistična teorija. V tem poglavju se bom najbolj nanašala na znanega predstavnika literarne teorije pravljic Maxa Lüthia in njegovo knjigo *Evropska pravljica: forma in narava*. Njegova knjiga je prvič izšla leta 1947 in je kasneje doživela še veliko ponatisov. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* vii)

V svojem delu je izpostavil pet pomembnih literarnoteoretičnih značilnosti pravljice: enodimenzionalnost, ploskovitost, abstraktni slog, izolacija in univerzalna povezanost, sublimacija in vsevklučenost.

4.1. Enodimenzionalnost

Pravljica pozna veliko čudežnih bitij, kot so na primer: čarovnice, vile, troli, škrti, morske deklice, itd. Čudežna bitja so lahko tudi tista, ki se na prvi pogled zdijo čisto »normalna«, nečudežna. Takšna bitja so na primer medvedi, ribice, ki na enkrat začnejo govoriti in s tem pridobijo lastnosti čudežnih bitij. Prav tako naravni pojavi, kot je veter, dobijo čudežne moči in z njimi pomagajo junaku ali junaku s čudežnimi predmeti pomaga starec oziroma starka. Tako junaki kot navadni ljudje s čudežnimi bitji in bitji iz onstranstva občujejo, kot da med njimi ne bi bilo nobenih razlik. Brez začudenja sprejmejo pomoč govorečega medveda ali morske deklice. Pravljичnega junaka takšne fantastične reči ne ganejo in v njem ne povzročijo čudenja. Pravljичni junak se ne bo spraševal, kako je možno, da medvedi govorijo, kako je možno, da mu je starka dala čudežni predmet, ki mu je pomagal. Tako v pravljicah nastopajo kot aktivni soudeleženci in ne kot začudeni opazovalec. S tem srečevanjem čudežnega in

navadnega sveta in ljudi Lüthi razlaga enodimenzionalnost pravljice. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 1–3)

4.2. Ploskovitost

Pravljica je brez globinske razsežnosti. Liki v pravljicah so brez vsebine, brez notranjega sveta, brez okolja. Prav tako nimajo stika s preteklostjo ali prihodnostjo. Na splošno Lüthi trdi, da liki v pravljicah nimajo stika s kategorijo časa. Ploskovitost pravljice Lüthi pojasni v primerjavi s povedko. Pripovedka na realističen način opisuje resnične ljudi in predmete, ki imajo različne odnose do vsakdanjega sveta in čudežnega, onstranskega sveta. Predmeti v povedki so: kotli, ponve, vrči, kozarci, rala, lepo izdelani čevlji in oblačila, klobčiči preje, kravji zvonci, krogle in kruh. To so predmeti z izrazito prostorsko globino. V pravljici so prikazani naslednji predmeti: palice, prstani, ključi, meči, puške, živalske dlake, peresa to so ploske in linearne figure. V povedki so predmeti bolj otipljivi, ker so nagnjeni k temu, da rastejo, ali pa se manjšajo. Tako na primer zrno graha, ki ga je kmet dobil od čudežnega bitja iz podzemlja, izgine in skrivaj spet zraste. Linearni in ploski predmeti v pravljicah ostajajo nespremenjeni. Če pa se že spremenijo, se spremenijo v nekaj čisto drugega. Predmeti, ki jih imajo junaki v pravljicah, so največkrat uporabljeni samo enkrat, v posebni situaciji. Tako ti predmeti niso vpeti v vsakdanje življenje, junaki jih ne uporabljajo za vsakdanjo rabo.

Globina ne manjka samo predmetom v pravljici, pač pa so brez globine tudi ljudje in živali. Lüthi za lažjo razlago ploskovitosti ljudi in živali v pravljicah ponovno uporabi primerjavo s povedko. V povedki se zavemo človeških teles. Povedka nam pokaže spremembo telesa ob bolezni in s tem se jih tudi zavemo. Kuga junaku povedke na primer iznakazi telo, česar v pravljicah ne srečamo. Sicer v pravljicah najdemo bolne princeze, ampak ne izvemo, za kakšno bolezen točno gre, prav tako nam pravljica ne pove, kako bolezen iznakazi telo, zato tega iznakaženega telesa nimamo pred očmi, si ga ne predstavljamo. Tudi če se v pravljici pojavijo prave pohabe, nam ta ne dovoljuje, da bi si jih predstavljali. Če si junak odreže dlani in ima tako skrajšane roke, ob tem ne vidimo teči krvi, Lüthi celo trdi, da so skrajšane roke prikazane nič manj popolno kot prej, junak še vedno lahko normalno funkcionira. Zato se zdi, da so pravljčni liki figure iz papirja. Pohabe junakov ne vzbudijo nobene telesne in duševne bolečine.

To ploskovitost junakov Lüthi pojasni na primeru Grimmove pravljice *Sedem krokarjev*, kjer sestra pride do steklene gore, ker je želela rešiti svoje brate. Ker ni imela ključa od steklene

gore, si je ravnodušno odrezala mezinec in z njim odklenila vrata. Dogodki v pravljici so si sledili normalno, brez sledu o telesni ali duševni bolečini sestrice, ki si je odrezala mezinec. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 9–12)

Tudi če se v pravljicah pokažejo čustva junakov, se ta vedno pokažejo z nekim namenom. Čustveni svet junakov v pravljicah umanjka in zato umanjka tudi globina pravljичnih junakov. Kot rečeno, če pravljичni junak ves obupam joka na skali, ker ne najde več rešitve in poti dalje, tega ne izvemo zato, da bi se nam pokazalo njegovo duševno stanje, ampak ker se ob takšnih dogodkih, ko je junak obupan, vzpostavi njegov stik z onstranstvom, z njegovim čudežnim pomočnikom, ki mu priskoči na pomoč v takšnih situacijah obupa. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 12–13)

Prav tako se ploskovitost pravljичnih junakov kaže v tem, da v enem junaku ni več možnih združenih oblik delovanja in vedenja. Različna vedenja so razdeljena med različne junake, ki stojijo drug ob drugem. Prav tako ne moremo trditi, da so pravljичni junaki inteligentni, saj skoraj vedno potrebujejo zunanjo pomoč, da razrešijo težavno situacijo. Za rešitev tako ni odgovorna bistroumnost pravljичnega junaka, ampak srečno naključje, da je junak na primer pridobil čudežni predmet, s katerim je lahko razrešil situacijo. Junaka ženejo in usmerjajo darovi, ki jih je sprejel, nasveti drugih oseb v pravljici, čudežni pripomočki, ki jih je prejel, itd. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 14)

Liki v pravljicah se tako rekoč ne starajo, mladeniči in mladenke so vedno nespremenjeno mladi, prav tako so starci in starke nespremenjeno stari. Stari kralji v pravljicah umrejo le zato, da bi kraljeviči lahko podedovali kraljestvo in pri tej smrti ni možno zaznati minevanja časa. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 21–22)

4.3. Abstraktni slog

V pravljicah gre vedno za pomanjkanje realizma. Pravljica si nikoli ni prizadevala za posnetke konkretnega realnega sveta, ampak ustvarja samosvoj čudežni svet. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 25) Pravljica teži k temu, da predmete in živa bitja metalizira in mineralizira, kar pomeni, da v pravljicah pogosto srečamo zlato jabolko, zlato jajce itd. Naklonjenost pravljice do vsega, kar je kovinsko ali mineralno in na splošno do vseh trdih materialov prispeva k njeni trdi formi in definirani obliki. To postane najbolj vidno tam, kjer pravljica žive organizme spremeni v nekaj kovinskega ali mineralnega. Pravljica ima najraje

plemenite, dragocene in redke kovine, kot so: zlato, srebro in baker. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 28–29) Tako kot so strogo definirane pravljичne figure, je strogo določena tudi dogajalna linija. Dogajanje v pravljicah se odvija izven meja domačega prostora, saj pogosto junaka vodi v neznana in zelo oddaljena kraljestva. Junak pravljice se na pot največkrat odpravi sam, lahko ga spremlja še ena oseba, ki ima prav tako svojo lastno in jasno določeno funkcijo kot pravljичni junak in kot ločena figura tudi izstopa. Pravljica ima dober pregled nad dogajanjem v zgodbi ravno zaradi sočasnosti in zaporedja pripovednih dogodkov in ne njihovega prepletanja. Kot primer je Lüthi podal pravljичnega junaka, ki si želi priboriti nevesto in mora zanj opraviti tri naloge. Ko jih opravi, mu nevesta nepreklicno pripada. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 30–31)

Abstraktni slog pravljica doseže s stalnicami ali obrazci. Takšne stalnice in obrazci so na primer: pravljичna števila (1, 2, 3, 7, 12), zaporedje (dvojnost, trojnost), ponavljanje (stalni okrasni pridevniki, kot so: grda čarovnica, mlad in prijazen kraljevič), uvodni in zaključni obrazci, vmes je eno ali večpramenska zgodba. Abstraktni slog pravljice še bolj poudarijo čudežni predmeti, ki so za enkratno rabo (junak jih uporabi samo enkrat v točno določeni situaciji) in ti predmeti nimajo lastne vrednosti, ampak vrednost dobijo s tem, ko jih junak uporabi. (Blažič, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 26–27) Tudi Lüthi je izpostavil, da so junaku podarjeni čudežni predmeti za vsako nalogo, ki jo mora opraviti, kajti univerzalni čudežni predmeti, ki bi junaku pomagali opraviti več nalog, so v pravljici prava redkost. Junak lahko dobi čudežne predmete šele tedaj, ko jih zares potrebuje, tudi če jih dobi mnogo prej, jih uporabi samo enkrat samkrat ali trikrat v trenutku, ko to zahteva sicer nerešljiva naloga. Čudežni predmeti so pred in po opravljeni nalogi neuporabni. Ko je naloga opravljena, se čudežnega pripomočka največkrat sploh ne omenja več. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 33–34)

4.4. Izolacija in univerzalna povezanost

Po Lüthiju je prevladujoča značilnost abstraktnega sloga pravljice izolacija. Izoliranost odnosov med pravljичnimi liki se kaže v odsotnosti radovednosti, čudenja, hrepenenja, odsotnosti strahu ob srečanju s čudežnimi bitji iz onstranstva. V pravljicah imamo izolirana čudežna bitja iz onstranstva in izolirana človeška bitja, ki se srečajo, povežejo in na koncu

tudi razidejo. Lüthi trdi, da med njimi ni trajne povezave in trajnega odnosa. Ne združuje jih noben bistveni in zato tudi trajni interes. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 43)

Izoliranost se kaže tudi v opisu dogajanja. Prikazana so le čista dejanja brez slikovitega opisa. Pravljica nam daje dogajalno linijo, a ne da bi doživeli dogajalni prostor. Gradovi, gozdovi, kočje, predstavniki družine, ipd. so omenjeni le, če vplivajo na zgodbo. Dogajalna linija pravljice je sestavljena iz več delov, ki so med seboj strogo ločeni. Vsak posamezni del pravljice je v sebi zaključen. Ni potrebe, da bi se razni deli pravljice navezovali drug na drugega. Čeprav se v pravljicah lahko junaki znajdejo v več podobnih situacijah, se iz tega ne naučijo ničesar, ker vedno ravnajo tako, kot jim narekuje stanje izoliranosti. Pravljični liki se nič ne naučijo drug od drugega in od lastnih situacij, v katerih so že bili. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 44–45)

Izoliranost in hkrati tudi univerzalna povezanost pravljičnih likov sprva zveni protislovno. Pravljični liki imajo določene enake lastnosti, ki so značilne za tipe ljudi, ki so univerzalni. Takšni tipi so na primer: kralj, revež, bogataš itd. Pravljični liki so tipi, ker izražajo značilnosti, tipične za večino. Imajo tipološka imena, kot so na primer: kmet, revež, kralj. Lahko imajo tudi funkcijska imena, kot so na primer: Pepelka, Rdeča kapica, Sneguljčica itd., ali pa imajo ljudska imena, npr.: Janko in Metka. Lüthi je menil, da so pravljični liki izolirani, ker stojijo sami zase, a so vseeno vključeni v dogajanje. (Blažič, *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti* 27)

4.5. Sublimacija in vseključenost

Lüthi meni, da: »abstraktni, izolirani in shematični slog pravljice zajame vse motive in jih spreminja. Tako stvari kot osebe izgubijo individualno naravo in se spremenijo v breztežne, transparentne figure.« (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 77)

Pravljice imajo veliko tako imenovanih skupnostnih motivov, kot so: snubitev, poroka, revščina, osirotelost, vdovstvo, zapustitev otrok, zvestoba bratov, sester, prijateljev ali služabnikov. Motivi v pravljicah lahko prikazujejo tudi odnos med človekom in živaljo, odnose med ljudmi, odnos med ljudmi in naravo, okoljem in ti motivi velikokrat izvirajo iz vsakdanjih dogodkov. Lüthi meni, da ti motivi najverjetneje izvirajo iz preprostih resničnih

pripovedi. Vsi zgoraj naštetni motivi izvirajo iz vsakdanjega življenja in zato jih lahko poimenujemo vsakdanji motivi. V pravljicah ne nastopajo samo vsakdanji motivi, pač pa tudi numinozni in čudežni motivi. Numinozni in čudežni motivi, ki se pojavljajo v pravljicah, so: srečanje in pogovarjanje z živalmi, z zmaji in na splošno pravljичnimi bitji vseh vrst (vilami, troli, škrti ...). (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 77)

Sublimacijo pravljice Lüthi ponazori s primerom danske pravljice, v kateri sta se kralj in kraljična poročila in ko sta prvo noč spala v skupni postelji in se zjutraj zbudila, je na postelji pisalo, da ne bosta imela otrok. Zato tukaj pravljica vpelje čudež – junak pravljice mora le izreči čudežni izrek in cesarjeva hči bo blagoslovljena z otrokom. Sublimacija torej pomeni spremembo vsakdanjega življenjskega motiva v numinozni čudežni motiv. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 82) Izolacija in sublimacija s tem, da v pravljicah postavita skupaj profano (tostransko) in numinozno (onstransko), visoko in nizko ter domače in tuje (lastno družino in popolne tujce), omogočata njihovo svobodno součinkovanje. Hkrati sta izolacija in sublimacija tudi predpogoj, da lahko pravljica zajame svet vase. Epska kratka forma na nikakršen drug način ne bi mogla postati vsevključujoča. (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 94)

5. KNJIŽEVNOST PREDŠOLSKIH OTROK

Ko govorimo o književnosti predšolskih otrok, moramo omeniti vpliv posrednikov na otrokovo doživetje knjig (največkrat pravljic), književnosti, književnih oseb in na splošno književno vzgojo, saj predšolski otrok še ni bralec. Predbralno obdobje sega vse do konca opismenjevanja in je zelo pomembno za otrokov odnos do branja književnih del v prihodnosti. V tem obdobju je pomembna izbira knjig, ki jih bo posrednik bral otroku, dolžina prebranega in koliko ter kdaj bo posrednik bral knjige. Pomembne so seveda tudi ponovitve prebrane literature, se pravi kolikokrat bo posrednik prebral knjigo, ki je všeč otroku. Ločimo profesionalne in neprofesionalne posrednike. Neprofesionalni posredniki izbirajo knjige glede na to, kaj je všeč njim in otroku. Največkrat so neprofesionalni posredniki ravno družinski člani, ki otroku berejo razne pravljice. Profesionalni posredniki izbirajo knjige po določenem kurikulumu in predstavljajo vzgojitelje, ki morajo imeti natančno določene cilje književne vzgoje. V *Kurikulumu za vrtce* (1999) so cilji književnosti izgubili samostojno mesto in so nekakšen podaljšek jezikovne vzgoje. Cilji, ki so povezani s književnostjo, so obrobni v primerjavi z jezikovnimi cilji. (Haramija, *Mladinska književnost v vrtcih: analiza stanja in predlogi za izboljšave* 419–420)

V *Kurikulumu za vrtce* (1999) piše: »Jezikovna dejavnost v predšolskem obdobju, ki je najpomembnejše obdobje za razvoj govora, vključuje široko polje sodelovanja in komunikacije z odraslimi, otroki, seznanjanje s pisnim jezikom in (skozi doživljanje) spoznavanje nacionalne in svetovne književnosti – lastne in tuje kulture.« (Bahovec et. al. *Kurikulum za vrtce* 18–19)

Med desetimi cilji v *Kurikulumu za vrtce* (1999), ki so zapisani pod točko 4. 2. 1. Globalni cilj je samo en cilj povezan s književnostjo, in sicer: »doživljanje in spoznavanje temeljnih literarnih del za otroke«. (Bahovec et. al. *Kurikulum za vrtce* 19) Pod točko 4.2.2. Cilji v *Kurikulumu za vrtce* (1999) je navedenih kar sedem ciljev, ki so povezani s književnostjo in literaturo od vseh osemnajstih naštetih ciljev.

Ti cilji so:

- ob poslušanju in pripovedovanju pravljic in drugih literarnih del razvije zmožnost domišljajske rabe jezika; spoznava moralno-etične dimenzije; s književno osebo se identificira in doživlja književno dogajanje;

- otrok razvije sposobnost miselnega in čustvenega sodelovanja v literarnem svetu;
- otrok posluša različne literarne zvrsti in spoznava razlike in podobnosti med njimi;
- otrok spoznava besedo, knjigo kot vir informacij;
- otrok ob knjigi doživlja ugodje, veselje, zabavo, povezuje estetsko in fizično ugodje ter pridobiva pozitivni odnos do literature;
- otrok razvije sposobnost domišljjskega sooblikovanja in doživljanja literarnega sveta (predvsem podobo literarne osebe in dogajalnega prostora);
- otrok se uči samostojno pripovedovati. (Bahovec et. al. *Kurikulum za vrtce* 19)

Književna vzgoja otrok v vrtcu mora biti prisotna, saj je zelo pomembna za nadaljnjo recepcijo književnih del v prvem triletju osnovne šole. Vzgojiteljice bi že pri predšolskih otrocih morale preverjati razumevanje književnega dela, ki so jim ga prebrale. Prav tako je v predbralnem obdobju zelo pomemben tako imenovani neprofesionalni posrednik književnosti otrokom, to so največkrat starši. Poleg prebrane literature v vrtcu je pomembna količina prebrane literature, ki je otroku podana v domačem okolju.

5.1. Pomen pravljic za otroke

Reforme v vrtcih, ki so se zgodile v prejšnjem stoletju, so posledica prodora Piagetove paradigme v razlagi razvoja otrokovega mišljenja, ki poteka preko štirih zaporednih razvojnih stopenj:

- zaznavno gibalna stopnja (otroci stari od 0 do 2 let)
 - predoperativna stopnja (otroci stari od 2 do 6/7 let)
 - konkretno-operativna stopnja (otroci stari od 6/7 do 11/12 let)
 - formalno-operativna oziroma abstraktna stopnja (mladostniki stari od 11/12 let in več)
- (Marjanovič-Umek, *Vrtci v sodobnih konceptih otroštva in učenja* 20)

Piagetova teorija ni pomembna samo zaradi tega, ker je povzročila reforme v vrtcih, ampak tudi ker je otrokovo dožemanje književnosti odvisno od tega, v kateri razvojni stopnji je otrok. Otrok v zaznavno gibalni fazi, ki je predjezikovna faza, še ne pozna meja med seboj in okolico. Takrat otrok deluje po principu ugodja, a dojema besede in predvsem ritem izgovorjenih besed. Matere po navadi povsem nezavedno zadovoljujejo otrokovo potrebo po besedah in ritmu besed s petjem uspavank. V osmem mesecu življenja otrok doživi tako

imenovani separacijski strah, ko ga je strah ločitve od staršev, predvsem matere. Takrat otrok poleg besed in ritma besed začne kazati zanimanje za svet okoli sebe in zato je takrat najbolj primeren čas, da v njegovo življenje vpeljemo prve knjige. A vseeno otrok takrat še ni sposoben slediti besedilu pravljice, če ta govori o svetu, ki ga ne pozna. Otroci v tem obdobju radi poslušajo zgodbe o drugih otrocih, ki so nagajivi, poredni in so zaradi svoje nagajivosti kaznovani, saj se lahko s tem identificirajo. Sledi naslednje obdobje, ki ga lahko imenujemo predoperativno obdobje, ki traja približno od drugega do sedmega leta starosti. Za otroke je jezik v tem obdobju zelo pomemben. Otrok z besedami opisuje dogajanje, rekonstruira preteklost, govori o predmetih, ki niso tu in razlaga o aktivnostih, ki niso bile izvršene. Sedaj si je otrok ob pripovedovanju pravljic že sposoben predstavljati osebe, ki nastopajo v pravljicah, dogajalni prostor in čas. Otrok tudi zelo rad sodeluje v pravljicah, zato so za to obdobje izredno primerne pravljice, kjer se otrok hitro lahko nauči del besedila na pamet. Otroku lahko v tem obdobju beremo pravljice, v katerih junaki nimajo nič skupnega z otrokom in vse to tudi razvija otrokovo domišljijo in čustva. V tem obdobju se začne otrokovo močno čustvovanje, prav tako se otrok sooči s prvimi pravili in prepovedmi, zato lahko svojo jezo zaradi postavljenih pravil in prepovedi spusti v domišljijem svetu pravljic na čarovnice in razne zlobne starke, zmaje itd. Naslednja stopnja v otrokovem razvoju je konkretno-operativna stopnja, ki traja od šestega/sedmega do približno enajstega/dvanajstega leta starosti. V tem obdobju otrok ne reagira impulzivno, ampak je sposoben razmisliti preden bo odreagiral. Otrok tukaj že loči med realnim in irealnim svetom. V tem obdobju otroci radi berejo tako imenovane pustolovske pravljice, ker se še vedno zelo radi zatekajo v pustolovski in domišljijem svet. Junaki so v teh pravljicah otroku že bolj podobni in imajo zapleten in konkreten značaj, ampak tudi tukaj na koncu vedno zmaga pravljíčnost. Pravljíce lahko omilijo zapleten otrokov prehod v šolo, saj se v šoli otroci srečajo z različnimi problemi z vrstniki, novim redom itd. Mojca Kucler poudarja, da je tudi v tem obdobju otroku potrebno brati pravljíce, ne glede na to, da zna brati že sam, saj mu tako damo občutek, da ni sam in lahko vedno računa na našo pomoč. Zadnja stopnja, kot sem navedla zgoraj, je formalno-operativna oziroma abstraktna stopnja, ki traja približno od dvanajstega leta starosti dalje. V tem obdobju se pojavi adolescenca. Najstniki se srečujejo z različnimi težavami, najti morajo lastno identiteto, ustvariti si morajo načrt za svoje življenje, izbrati poklic itd. Na začetku te faze se nagibajo k pustolovskim romanom, kasneje začnejo odkrivati literaturo za odrasle, v kateri je osrednja tema spopad posameznika z družbo in različni čustveni zapleti glavnih junakov. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 23–25)

Za vse razvojne faze je značilna spreminjajoča se organizacija mentalnih struktur in ravnotežje med mentalnimi strukturami in okoljem. V predšolskem obdobju se zgodita dva prehoda, in sicer prehod iz zaznavno gibalne faze v predoperativno fazo, ki jo delimo na dve stopnji (predpojmovna in nazorna stopnja), ter prehod iz predoperativne v konkretno operativno fazo otrokovega mišljenja, ki se zgodi ob koncu predšolskega obdobja. (Marjanovič-Umek, *Mišljenje in govor predšolskega otroka* 86)

Ko govorimo o književnosti za otroke, moramo biti pozorni na pomen branja pravljic in ostale književnosti (lahko tudi poezije) za otroka v predjezikovni fazi. To je prva faza otrokovega govornega razvoja. Dojenčki prej razumejo kot uporabljajo govor. (Marjanovič-Umek in Zupančič, *Razvojna psihologija* 215) Mojca Kucler pravi, da ima pravljica zelo širok pomen na razvoj in socializacijo otroka. Pravljičice imajo za otroke zelo pomembno razvojno, psihološko, vzgojno-izobraževalno in socialno funkcijo. Poleg vseh naštetih funkcij pravljice Mojca Kulcer omenja dejstvo, da imajo pravljice zelo pomembno vlogo pri razreševanju problemov otrok. Zato se pravljice uporabljajo tudi kot terapija. S pomočjo pravljice lahko odpravljamo otroške težave, saj le-ta otroku nudi varno zavetje v fantazijskem svetu, kjer otrok ni izpostavljen raznim paradigmam, ukazom in nasvetom. Mojca Kucler torej poudarja velik pomen pravljic v socialni pedagogiki. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 21)

Lidija Kociper pravi, da usoda, ki jo doživijo pravljичni junaki, pokaže otroku, da bo tudi on, tako kot pravljичni junak, dobil pomoč takrat, ko jo bo potreboval. Prav tako pravljice otroku pokažejo, da se tudi on, tako kot pravljичni junaki, lahko počuti izobčenega in izgubljenega, a bo vseeno dobil pomoč v trenutku, ko jo bo potreboval. (Kociper po Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 22–23) Vse to otroku pokaže, da se ne sme vdati v svojo usodo, saj ga vse stvari in zapleti v življenju peljejo do sreče, tako kot pravljичnega junaka.

5.1.1. Vzgojni in izobraževalni pomeni pravljic

Kot je dejal že Albert Einstein: »Če želite imeti pametnega otroka mu berite pravljice. Če želite še bolj pametnega otroka mu berite še več pravljic.« Pravljičice imajo velik vpliv na otroka tudi z gledišča vzgoje in seveda izobraževanja. Pravljičice otroka vzgajajo in poučujejo, in sicer na način, ki ga razume in mu ni tuj. Brez moralizacije in nepotrebnega ocenjevanja. Pravljičice otroka izobražujejo spontano in nevsiljivo s tem, ko se identificira s pravljичnim

junakom. Vzgojni pomen pravljic je, da pomaga otroka oblikovati v bitje, ki ne živi zgolj svojega zunanjega življenja. S pomočjo pravljic je otrok sposoben bogatiti svoj notranji spoznavni in čustveni svet. Ob poslušanju in branju literature otrok doživlja preobrate, občutja, misli in spoznanja, kot če bi mu vse to dalo neposredno življenje. (Kociper po Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 28) Pravljice imajo izredno pomembno vzgojno in izobraževalno funkcijo. Če otroka okregamo, da česa ne sme narediti, ali pa mu preberemo poučno pravljico, kjer bo pravljичni junak nekaj naredil narobe in bo zaradi tega trpel posledice, vsekakor ni isto. Otrok se ob poslušanju pravljice tako močno vživi v življenje pravljичnega junaka, da skupaj z njim doživlja dogodke, posledice in z njim trpi. Vse to se bolj usede v otrokov spomin, ker se dejansko vživi v pravljичnega junaka in si bolj zapomni, kakšne bodo posledice neprimerne obnašanja. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 28)

Manjši skupini otrok sem prebrala pravljico *Deklica z vžigalicami*, ki je zame zelo poučna pravljica, saj otroke pouči o tem, da na svetu obstajata revščina in lakota. Dokaz, da se otroci zelo vživijo v like iz pravljic sem dobila tudi pri mojem opazovanju z udeležbo. Veliko otrok je ob branju pravljice začelo jokati, ko sem jih vprašala, zakaj jočejo, so mi odgovorili: »Nočem, da je deklica tako žalostna, jaz bi ji dal svoje čevlje.«, »Zakaj pa deklice ni nihče povabil v hišo in tako ne bi zmrznila.« in podobno.

V pravljicah se skrivajo mnoge modrosti, resnice, napotki, nasveti, sugestije in znanja prejšnjih rodov ter ljubezen in izkušnje, ki otrokom koristijo tudi dandanes. Pravljica je moralna, ker je kazen za neko dejanje in strah pred kaznijo sredstvo preprečevanja zločina. Moralna je pravljica tudi zato, ker otrokom pokaže, da se zločin nikoli ne izplača, saj so zlobne osebe v pravljicah vedno kaznovane. Otrok se lahko identificira z dobrim pravljичnim junakom, njegovimi borbami in na koncu tudi zmago. (Kociper po Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 28) V pravljicah torej vedno obstajata dobro in zlo, tako kot tudi v življenju. Skozi identifikacijo s pravljичnim junakom se otrok nauči bojevati v življenju, ker je boj tudi v realnem življenju tisti, ki pripelje do končne zmage. Otrok se skozi pravljico nauči, da obstajajo tudi ljudje, ki soljudem ne želijo vedno dobro, kar pomeni, da tudi njemu ni potrebno biti vedno ubogljiv in prijazen. V pravljicah se otroci nemalokrat upirajo svojim staršem in v tem »boju« tudi zmagajo, kar otroke uči, da upor ni vedno slab in lahko pripelje tudi do zmage. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 28)

S pomočjo pravljice otrok spozna, kakšne so posledice neustreznega, nasprotujočega in konfliktnega ravnanja, spozna razne zapletene položaje, v katerih se ljudje lahko znajdejo oziroma nahajajo. S tem se bo otrok v življenju postopno naučil zavestno odločati, kaj naj stori v raznih življenjskih okoliščinah in izbirati po svoji lastni presoji. Skozi pravljico se otroci naučijo, da življenje ni vedno lahko in pravično, in da se je za nekatere treba zelo potruditi. (Toličič po Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 28–29)

Pravljica ne samo vzgaja, ampak tudi uči otroka. Uči ga o različnih kulturah, običajih ter etiki ljudi in narodov. Otrok spoznava različne življenjske zgodbe ljudi, ki jih sicer ne pozna, a vseeno lahko sočustvuje z njimi. Pravljice učijo otroka, da obstajajo različne razmere, v katerih lahko živijo ljudje. Nekateri imajo na primer hrane na pretek in se z njo celo igrajo, medtem ko so drugi lačni in umirajo od lakote. Vsega tega se otrok nauči skozi pravljice. Nauči se dojemati socialne razlike med ljudmi in se ob poslušanju zgodbe pripravlja na samostojno branje v prihodnosti. Poslušanje pravljic pomaga tudi pri vizualizaciji, saj si otrok ob poslušanju ustvarja slike, zgodbe oziroma film poteka poslušane pravljice. Vse to seveda krepi sposobnost domišljije, ki je ena izmed osnov kreativne imaginacije, ki ima pozitiven učinek tako na socialni kot tudi na kognitivni razvoj. Branje pravljic je tako velika prednost za otroka, ker če bo otrok v zgodnjem otroštvu vzljubil pravljice, jih bo imel rad skozi celotno življenje in to pomeni, da mu bo branje drugih knjig predstavljalo neko lepo izkušnjo in ne prisilo. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 29)

Pravljice otroke učijo, kaj čustva sploh so in katera čustva obstajajo. Naučijo jih, da ne obstaja samo čustvo ljubezni, ampak tudi mnoga druga čustva, ki imajo bolj grenak prizvok. Otroci spoznajo čustva, kot so ljubosumje, strah, negotovost, sovraštvo, zavist itd. in ko sami doživijo ta čustva, jih lažje projicirajo na like v zgodbi, ki so jo slišali, saj se tudi ti liki spopadajo s podobnimi čustvi. Prav tako otrok čuti tudi strah, negotovost, ljubezen in vsa druga čustva, ki jih doživljajo pravljичni liki in se tako lažje identificira s temi liki in na splošno s tegobami človeštva. Otroci se začnejo zavedati, da so vsa ta čustva univerzalna. (Cass po Kucler *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 26–27) Ko otroci ugotovijo, da so takšna čustva in občutki univerzalni, jih tudi v realnem življenju lažje doživljajo in preživljajo, saj spoznajo, da niso edini, ki tako čutijo in se morajo spopadati s tem. Ker se pravljice zavedajo, da otroci še niso sposobni zgolj racionalnega razmišljanja in jih velikokrat vodi trma in jeza, je vsakršno napačno ali nepravilno dejanje pravljичnega junaka možno

popraviti, ker ni nič zapečateno za vedno. (Kociper po Kucler *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 27)

Zelo pomembno je, da pravljice učijo otroka, da ne sme obupati ob najmanjših ovirah, ki mu jih ponudi življenje, saj se tudi pravljичni junaki spopadajo s takšnimi in drugačnimi ovirami. Te ovire vselej rešijo, na primer s pomočjo čudežnih dobrin, ki so jih prejeli od čudežnih govorečih živali. Tako otrok lahko verjame v naravo dobrega in pravljice mu hkrati dajejo občutek, da se vse v življenju da razrešiti in prebroditi. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 27)

Glede na to, da pravljice beremo otroku v njegovem zgodnjem otroštvu, bi lahko rekli, da imajo zelo pomemben vpliv na primarno socializacijo. Kot smo videli, se otroci skozi pravljice naučijo marsikaj. Med drugim se naučijo dejstva, da so socialna bitja, ki na svetu niso sama, ampak so del neke skupnosti. Ko odrasla oseba otroku pripoveduje pravljico, z njim ustvari tesen stik, ki je osnova za kasnejše navezovanje stikov z drugimi ljudmi. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 30)

Tudi kasneje v otrokovem življenju ima književnost zelo pomemben vzgojni pomen. Ko se otrok vključi v šolstvo in se tam sreča z mladinsko književnostjo, ima tudi ta, kot vse ostale književnosti, velik vpliv in pomen na otroka. Mladinska književnost spremlja posameznika ali posameznico od njegovih otroških let do njegove adolescence v dobo odraslosti. Tako je pomen didaktike mladinske književnosti in s tem tudi učiteljev in profesorjev književnosti zelo velik. Ključni vzgojni namen je to, da bo človek rad bral, da mu bo literatura vir estetskega in vsestranskega užitka in mu bo ukvarjanje z literaturo predstavljalo vir ugodja. Vzgojni pomen didaktike mladinske književnosti je torej vzgoja bralca za vse življenje, bralca, ki bo užival v literaturi in bo književno razgledan. (Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti* 30)

5.1.2. Psihološki pomeni pravljič

Lüthi v svojem delu *Evropska pravljica: forma in narava* o psihološkem pomenu pravljice napiše takole:

»Psihološko raziskovanje pravljic si prizadeva odkriti nadindividualne duševne procese, ki se zrcalijo v pravljici. Kot so bile sanje za Freuda glavna pot do odkritja osebnega nezavednega, tako so za C. G. Junga in njegovo šolo pravljice in miti kraljeva pot do odkritja kolektivnega nezavednega.« (Lüthi, *Evropska pravljica: forma in narava* 142)

Eden izmed glavnih avtorjev, ki se je ukvarjal s psihološkim pomenom pravljice je bil Bruno Bettelheim v svojem delu *Raba čudežnega: O pomenu pravljic*. Otrokovo navdušenje ob poslušanju in branju pravljic ne izhaja zgolj iz psihološkega pomena pravljice, ampak iz literarne vrednosti pravljice, iz pravljice kot književne umetnine. Pravljice so za otrokov psihološki razvoj tako pomembne, ker so edina literarna zvrst, ki jo otrok dejansko razume. Pravljice imajo različen pomen za različne ljudi, prav tako imajo tudi različen pomen za istega človeka v različnih življenjskih obdobjih. Razumevanje pravljic se razlikuje glede na obdobje, v katerem je otrok. Otrok bo v nekem obdobju iz iste pravljice lahko razbral povsem drugačne prvine kot v drugem obdobju svojega življenja. (Bettelheim, *Raba čudežnega: O pomenu pravljic* 18–19)

Zasledimo lahko, da v današnjem času straši premalo berejo pravljice svojim otrokom. Eden izmed razlogov je ta, da se staršem zdijo pravljice preveč krute ali jim realnost pravljic enostavno ni všeč. Otrokom so všeč vse pravljice, tudi tiste, ki prikazujejo bolj kruto realnost. Pravljice otroku nudijo posebno vrsto psiholoških potreb in pustijo svoj pečat. Nudijo mu varnost, s pomočjo pravljic otrok razrešuje strahove, eksistencialne dileme. Preko poslušanja pravljic se otroci učijo o različnih čustvih (žalost, strah, veselje, jeza, ...), učijo se o razumevanju sebe in življenja okoli sebe - varnostje eno izmed teh čustev. Svet v pravljicah je zgrajen po neki pravilni liniji in vnaprej določenih pravilih, kot je na primer prerokba. Vse to v otroku vzbudi občutek, da se nič ne more zgoditi po naključju, svet je urejen po pravilih vnaprej in je zaradi tega bolj varen. Če se bo zgodilo kaj nepričakovanega, se bo to zgodilo s pomočjo čudežev. Občutek varnosti se še poglobi, ker je v pravljicah dobro vedno nagrajeno in zlo vedno kaznovano. Dobri, požrtvovalni in prijazni pravljичni osebi, s katero se otrok identificira, se na koncu ne more zgoditi nič slabega. Tudi negativna čustva, kot so na primer strahovi, ki jih ima vsak otrok, se razrešujejo s pomočjo pravljic. Otroški strahovi se ob poslušanju pravljic zmanjšajo. Najbolj pogosti otroški strahovi so na primer grožnje staršev. Starši otroku prepovejo neko stvar. Če bo otrok to stvar kljub vsemu storil, sledi kazen, zato otrok starše primerja z zlobnimi pravljичnimi junaki. Ko otrok to počne, se njegovi strahovi

umirijo, saj so vsi zlobni pravljичni junaki na koncu kaznovani. Pravlјice tako otroke ućijo o pozitivnih ćustvih, kot je na primer ljubezen, in o negativnih ćustvih, kot so strah, ljubosumje, jeza itd. Tudi pravljичni liki doživljajo vsa ta ćustva in s tem otroci dojamajo, da niso edini, ki občutijo tako negativna ali pozitivna ćustva. Pravlјice tudi izboljšajo otroško domišljijo, otrokom pomagajo razrešiti razna vprašanja. Na zaćetku se otrok na primer boji teme, raznih živali, pravljice vse to obrnejo na glavo, saj otroka podućijo, da tema ni nič strašnega in da so živali prijazne. (Kucler, *Pravlјica kot socialnopedagoška intervencija* 25–27)

5.1.3. Socialni pomeni pravljic

Pravlјice imajo poleg zelo pomembnega vzgojnega in izobraževalnega ter psihološkega pomena tudi socialni pomen. Otroku pomagajo razumeti, kako se mora odzvati v doloćenih situacijah, da bo njegovo vedenje družbeno sprejemljivo. V pravljicah se pravljичni junaki spopadajo s težavami, ki se pojavljajo tudi v realnem življenju, otroku pokažejo tudi, kako se da takšne težave rešiti. Otrokov socialni razvoj je torej odvisen tudi od pravljic. Pravlјice ućijo otroka, da v življenju ni sam in da sam ni najbolj pomembno bitje, ampak je del neke skupnosti. Otrok se v svojem zgodnjem otroštvu naveže na eno osebo, navadno je to mati. Ko mati otroku bere pravljice in ga med tem tudi stisne v naroćje, se med njima ustvari posebna vez in tako imata otrok in odrasla oseba priložnost, da se srećata v pravljici in sodelujeta. To je osnova za vse stike z ljudmi, ki jih bo otrok imel v prihodnosti. S tem, ko otroku beremo pravljice, mu damo vedeti, da je pomemben in vreden tistih nekaj minut ćasa, ki ga namenimo samo zanj med branjem pravljic. Otrok se s pomoćjo pravljice naući sprejemati tudi drugega, ne samo sebe. Naući se sprejemati drugaćne od sebe. Bettelheim pravi, da se otrok skozi poslušanje pravljic naući, da se nekdo, ki je na zaćetku odvratna, grozna, magična figura ali oseba, lahko spremeni v zelo dobrega prijatelja. To otrok prenese v realno življenje in verjame, da se oseba, ki se mu je na zaćetku zdela grozna in neprijazna, lahko spremeni v njegovega dobrega prijatelja, tako kot v pravljicah. (po Kucler, *Pravlјica kot socialnopedagoška intervencija* 30)

Zaradi vzgojnega in izobraževalnega, psihološkega in socialnega pomena pravljic lahko zagotovo trdim, da je otrokovo poslušanje in kasneje tudi prebiranje pravljic zelo pomembno tako v primarni socializaciji, kjer otrok posluša pravljice neprofesionalnega bralca, ki je po navadi njegov starš ali skrbnik, kot tudi v sekundarni socializaciji, kjer otrok posluša pravljice, ki mu jih bere tudi profesionalni bralec (lahko vzgojiteljica/vzgojitelj in kasneje

učiteljica/učitelj). Kasneje jih otrok prebira tudi sam. Zdi se mi, da imajo pravljice v času primarne socializacije, torej zgodnjega otroštva, zelo pomembno vlogo, saj otrok s pomočjo pravljič osvoji pomembne socialne veščine, ki jih bo uporabljal vse življenje.

6. BRALNA PISMENOST

Pismenost je zelo zahteven proces, ki ne zahteva samo branja in pisanja, ampak tudi govorjenje in poslušanje. Zgodnja pismenost zavzema razvoj spretnosti, znanj in stališč, ki so podlaga za branje in pisanje. Pojavlja se že pred otrokovim vstopom v proces formalnega učenja. Razvijanje zgodnje otrokove pismenosti se zgodi spontano in skoraj neopazno ob vsakodnevnih dogodkih. Dejavnosti, ki spodbujajo zgodnji razvoj otrokove pismenosti so gledanje slikanic s starši ali vzgojitelji, poslušanje pesmic, rim in izštevank, opazovanje raznih reklam in oglasov na televiziji, itd. (http://www.pedenjpednm.si/wpcontent/uploads/2014/02/VrtecPedenjped_Zgodnja_pismenost.pdf)

Bralna pismenost se začne razvijati v zgodnjem otroškem razvoju in družinska pismenost je del bralne pismenosti, kjer gre za medgeneracijsko branje na vseh področjih (jezik, umetnost, družba, narava, matematika, gibanje) in na vseh področjih otrokovega razvoja (na kognitivnem, socialnem, čustvenem, estetskem, moralno-etičnem in motivacijskem področju). Gre za različne dejavnosti, ki so v najširšem pomenu besede povezane s pismenostjo in se odvijajo znotraj družine. Dragica Haramija je v svojem projektu družinsko pismenost uporabila kot temelj bralne pismenosti otrok. Bralna pismenost je nujni pogoj za delovanje posameznika v informacijski družbi. (Haramija, *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti 2*)

Dr. Sonja Pečjak v svoji knjigi *ABC igralnica* pravi, da sta tako branje kot pisanje v začetni fazi zaznavna procesa. Otrok mora v začetni fazi branja najprej zaznati oziroma videti črko, da jo potem pretvori v glas. Pri pisanju mora otrok v začetni fazi najprej zaznati oziroma slišati glas, da ga potem pretvori v črko. Zato so zelo pomembne sposobnosti zaznavanja. Gre za sposobnosti zaznavanja videnega in glasovnega. Te sposobnosti se najbolj razvijajo v predšolskem obdobju. (http://www.pedenjpednm.si/wp-content/uploads/2014/02/VrtecPedenjped_Zgodnja_pismenost.pdf)

Bralna pismenost ni zgolj branje besedila, ampak tudi razumevanje besedila. Poleg besed, besednih zvez in jezikovnih znakov v knjigah beremo tudi nejezikovne znake (tabele, slike, fotografije, risbe itd.). Bralna pismenost ne vključuje zgolj branja leposlovnih besedil, temveč

branje vseh besedil, tudi strokovnih. Glede na to, da se v svoji magistrski nalogi ukvarjam z raziskovanjem otroške recepcije pravljic, me branje neleposlovnih besedil ne bo zanimalo. Ta besedila omenjam zgolj zato, ker so prav tako pomembna za razumevanje bralne pismenosti. Za razvoj otrokove bralne pismenosti v predšolskem obdobju je zelo pomembna obkroženost z bralnim besedilom, branje otroku in model odraslega, ki bere in je s tem tudi zgled branja otroku. Prav tako je za razvoj bralne pismenosti pomembno, da so otroci čim bolj obkroženi z bralnim gradivom doma, v vrtcu, šoli, knjižnici itd. (Haramija, *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti 2–3*)

Otrok se z branjem besedila srečuje preko profesionalnih bralcev, to so zaposleni v vrtcu, šoli in knjižnicah. Profesionalni bralci so za branje usposobljeni in se morajo nanj tudi pripraviti, da otroku omogočijo doživljanje, sprejemanje, razumevanje in odzivanje na besedilo (tukaj imamo v mislih interpretativno branje). Profesionalni bralec otroku vedno bere, ker ima zastavljene določene cilje, ki jih mora doseči. Prav tako se otrok sreča z branjem besedila preko neprofesionalnih bralcev. To so največkrat njegovi straši ali skrbniki in na splošno njegova družina. Takšen neprofesionalni bralec po navadi nima določenih ciljev, ki bi jih moral doseči z branjem besedila, pač pa bere, da bi z otrokom kvalitetno preživel prosti čas. (Haramija, *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti 3*) Vsaka odrasla oseba, ki otroku bere s tem predstavlja bralni zgled. Seveda odrasla oseba ne predstavlja bralnega zgleda otroku samo takrat, ko bere njemu, ampak tudi, ko bere zase. Za boljšo bralno pismenost otrok morajo starši ustvariti družinsko okolje, ki spodbuja pismenost in razvoj jezika. S tem, ko starši na primer berejo svojim otrokom, berejo za svoje veselje, otroke vpišejo v knjižnico, postavijo knjižno poličko tako, da je otrokom na dosegu rok, sporočajo, da je branje prijetna in pozitivna dejavnost. Seveda ni vseeno, kako odrasla oseba bere otroku. Tudi če gre za neprofesionalnega bralca, mora ta brati s pravilno intonacijo in hitrostjo, saj tako spodbuja doživeto branje. Otrok namreč pridobiva prve izkušnje z branjem, ko mu odrasla oseba na glas prebira. Prav tako je glasno branje otroku pomembno, saj s tem v njem vzbudimo zanimanje za književnost. Pozitiven odnos do branja poglobljamo z aktivnostmi, ki sledijo branju in to je lahko preprosto pogovor o prebranem. Profesionalni in neprofesionalni bralci in bralke naj bi v otrokovem predšolskem obdobju brali vsaj trideset minut na dan. Čas branja je odvisen od otrokove starosti, saj so otroci glede na starost različno sposobni vzdrževati svojo koncentracijo med poslušanjem branja. (Haramija, *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti 4–5*)

Otrok vse svoje notranje strahove prevede v strah pred neznanim in strah pred grozljivimi pravljimi bitji. Starši lahko s pripovedovanjem grozljive pravljice preveč doživeto otroku, ki je že tako plašen, zelo škodijo in tako teptajo še zadnje ostanke otroškega poguma. To ne pomeni, da moramo povsem ukiniti strašljive pravljice, ampak moramo vedeti, komu in kdaj jih lahko beremo in pripovedujemo. Na primer branje strašljivih pravlji tik pred spanjem ni dobro za otrokov duševni razvoj. (Kucler, *Pravljica kot socialnopedagoška intervencija* 32)

6.1. Pomen družinske pismenosti

Da bi bila otrokova književna vzgoja uspešna, ni dovolj, da je z branjem in književnostjo v stiku samo v vrtcu in kasneje v šoli, pomembno je tudi družinsko okolje.

V predšolskem obdobju je učenje zelo pomembno, saj se njegovi učinki kažejo tudi kasneje v otrokovemu življenju. Danes se v vrtcih poudarja načelo aktivnega učenja. To pomeni, da se otrok najbolje uči preko konkretnih izkušenj in z aktivno udeležbo. Pri aktivnem učenju pobude za dejavnosti učenja dajejo otroci sami. Otroci sami dajejo pobude za materiale (v primeru književnosti predšolskih otrok so to pravljice), ki jih želijo obravnavati. Pomembno je tudi, da otroci znajo s svojimi besedami opisati izkušnje o naučenem. Odrasli imajo pri aktivnem učenju pomembno vlogo, da pripravijo prostor in materiale, s katerimi se lahko otroci igrajo in dejavnosti časovno uskladijo. (Haramija, *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti* 13)

Takšno aktivno učenje književnosti se največkrat izvaja zgolj v vrtcih. Iz svojih anketnih vprašalnikov, ki sem jih razdelila staršem predšolskih otrok, sem namreč ugotovila, da starši doma otroku najbolj pogosto berejo za sprostitev ali pred spanjem in otrok med poslušanjem pravljice zaspil. Seveda je tudi takšno branje za otroke zelo koristno, a vseeno lahko trdim, da bi otroci več znanja pridobili, če bi po branju sledile še kakšne aktivnosti, kot je spraševanje otrok o prebranem, kakšna se jim je zdela pravljica, kaj so razumeli itd. Za svoje magistrsko delo sem v manjši skupini otrok izvedla tudi opazovanje z udeležbo, kjer sem preverila, kakšno je znanje otrok o prebrani pravljici, če so po branju sledile še kakšne aktivnosti povezane s pravljico, ter kakšno je znanje otrok o pravljici, če po branju ni bilo nobenih aktivnosti, ki bi bile povezane z branjem. To sem preverila tako, da sem isto skupino otrok naslednji dan vprašala, kaj so si zapomnili o pravljici, kakšni so bili liki v pravljici itd.

Večina staršev se zaveda, kako zelo pomembna je pismenost in kasneje tudi izobrazba otrok in vsi starši si želijo, da bi njihovi otroci bili v šoli uspešni, vsi ne znajo nuditi svojim otrokom ustrezne pomoči in podpore. Primerni programi družinske pismenosti še posebej pomagajo otrokom, ki niso vključeni v vrtce in doma nimajo ustreznih pogojev družinske pismenosti. Program družinske pismenosti je namenjen staršem ali starim staršem otrok, ki zaradi različnih kulturnih, ekonomskih, socialnih, izobrazbenih in drugih razlogov niso imeli priložnosti razvijati bralne pismenosti. Program družinske pismenosti je namenjen tako staršem in starim staršem otrok, ki obiskujejo vrtec kot tistim, ki ga ne obiskujejo. V programu bodo odrasle osebe (starši in stari starši) vključene v različne dejavnosti, med katerimi izpostavljam: obisk knjižnice, kako izbrati knjige, ki so primerne za otroke določene starosti, delavnica ozaveščanja o pomenu pismenosti in pomenu družinske pismenosti. (*Branje za znanje in branje za zabavo*: <http://arhiv.acs.si/programi/BZZ-program.pdf>)

V petdesetih letih dvajsetega stoletja so strokovnjaki na področju izobraževanja posvečali zelo malo pozornosti družini kot pomembnemu dejavniku pismenosti otrok. Izpostavljali so zrelostne dejavnike, ko naj bi otrok dosegel določeno biološko in psihološko zrelost za opismenjevanje. V petdesetih letih dvajsetega stoletja se je staršem celo odsvetovalo, da svoje otroke poučujejo o branju in pisanju pred vstopom v šolo, saj bi zaradi pomanjkanja usposobljenosti in znanja lahko otroku celo škodili. Kasnejše raziskave so pokazale, da se lahko s spodbujanjem in ustreznimi vajami pospeši razvoj spretnosti, ki so povezane z opismenjevanjem otrok. Tako so se v posebne programe, tudi v program družinske pismenosti, vključevali starši otrok, da bi s tem pripomogli k boljši pismenosti svojega otroka. Nadaljnje raziskave so pokazale, da sta branje in pisanje povezani spretnosti, ki potekata v okviru otrokovega razvoja. Učenje branja in pisanja je lažje ob obvladovanju jezika. K temu pripomoreta branje in pripovedovanje odraslih otroku ter pogovor o prebranem. Če starši otroku pogosteje berejo ali pripovedujejo pravljice, pripomorejo k boljšemu besednemu zakladu otroka, mu širijo obzorja, povečujejo interes za poslušanje pravljic itd.

Obdobje pred otrokovim vstopom v šolo se imenuje obdobje porajajoče se pismenosti. V tem obdobju imajo starši, družina in ožje družbeno okolje zelo pomembno vlogo, saj je od njih odvisno, kakšna bo otrokova izkušnja povezana s pismenostjo. Ob koncu dvajsetega stoletja se je v okviru socioloških teorij o pomenu kulturnega kapitala začelo poudarjati, da je pismenost oblika kulturnega kapitala, saj jo lahko dojemamo kot znanje in veščino in je zato

odvisna od socialnega in kulturnega okolja posameznika. Otroci, katerim so starši in vzgojitelji veliko brali in pripovedovali pravljice, imajo ob vstopu v šolo večji kulturni kapital kot otroci, katerim starši doma niso prebirali in pripovedovali pravljic. Še nižji kulturni kapital imajo otroci, katerim starši niso pripovedovali in brali pravljic ter obenem niso bili vključeni v vrtec, da bi vsaj tam bili deležni branja pravljic. Tako imajo takšni otroci lahko težave s pismenostjo ob vstopu v šolo. (Knaflič, *Družinska pismenost v predšolskem obdobju* 7–8)

Hkrati ni vseeno, kaj starši, vzgojiteljice in vzgojitelji otroku berejo. V drugem poglavju svoje magistrske naloge sem omenila, da obstaja več vrst pravljic. Razložila sem ljudsko pravljico, fantastično pripoved in klasično umetno pravljico. Predvidevala sem tudi, da bodo otroci najslabše razumeli ljudsko pravljico, saj jo najmanjkrat poslušajo. Moja predvidevanja so se potrdila. Z anketnimi vprašalniki sem potrdila, da otroci najslabše razumejo ljudsko pravljico, ker starši otrok bolj pogosto prebirajo fantastične pripovedi in klasične umetne pravljice. Prav tako je 29 anketiranih staršev od 40 napisalo, da otroku največkrat prebirajo njihove najljubše pravljice ter so ob tem napisali naslov pravljice, ki jim jo prebirajo. Dobro je, da starši otroka ne silijo v poslušanje pravljic, ki jim niso všeč, saj bo tako otrok izgubil zanimanje in interes za branje.

Kot primer slovenske ljudske pravljice sem skupini otrok prebrala pravljico z naslovom *Na smrt bolan kralj*. Za to ljudsko pravljico sem se odločila, ker je zelo kratka in je zato bila primerna za skupino otrok, starih od 3,5 let do 4,5 let. Kot sem napisala že pri pojasnjevanju ljudske pravljice, sta realni in čudežni svet dve zelo prepleteni kategoriji. Liki se v ljudskih pravljicah ne čudijo nadnaravnim pojavom. Tudi v tej ljudski pravljici se nihče ni čudil nad dejstvom, da bi srajca popolnoma zdravega človeka lahko ozdravila na smrt bolnega kralja.

Ko sem to ljudsko pravljico prebrala skupini, so seveda sledile dejavnosti po branju, da bi preverila njihovo razumevanje prebranega. Najprej sem jih vprašala, ali so to pravljico že kdaj slišali in vsi otroci so enoglasno odgovorili, da pravljice ne poznajo. Nato sem jih vprašala, o čem govori pravljica. Otroci so podali različne odgovore. Najpogostejši med njimi so bili: »pravljica govori o kralju«, »pravljica govori o srajci, ki pozdravi«, »pravljica govori o bolnem kralju«. Ko sem otroke vprašala, zakaj je kralj vseeno umrl, če so našli zdravilo zanj, se je zapletlo in otroci niso znali odgovoriti na vprašanje. Domnevam, da je temu tako, ker niso navajeni na branje ljudskih pravljic, ki imajo na koncu poseben nauk. Ta pravljica je imela nauk, da na svetu ni popolnoma srečnega človeka. Veseljak, ki so ga pripeljali pred

kralja, kralja ni mogel ozdraviti, ker na sebi ni imel srajce. Četudi je bil popolnoma srečen, ni imel srajce, s katero bi lahko ozdravil kralja. Človek ni torej nikoli popolnoma srečen in nikoli nima čisto vsega, kar si želi.

Bolj kot od same vrste pravljice (ljudska pravljica, fantastična pripoved, klasična umetna pravljica) je otrokova recepcija pravljice odvisna od tega, ali med in po branju sledijo kakšne dejavnosti, s katerimi otrok utrjuje prebrano. Otroci bodo namreč bolje razumeli pravljice, če jim odrasli bralci med ali po branju zastavljajo vprašanja ali obratno, torej da otroci zastavljajo vprašanja o prebranem odraslemu bralcu, ponavljajo prebrane besede in napovedujejo, kaj se bo zgodilo v pravljici. Od 40 anketirancev jih je samo 10 odgovorilo, da med branjem in po branju sledijo aktivnosti, povezane s prebrano pravljico.

Ko ocenjujemo družinsko pismenost, ocenjujemo pogostost branja otrokom in ocenjujemo vse dejavnosti, ki otroka neposredno pripravljajo na učenje branja in pisanja. Slabše bralne navade, kar pomeni manj branja otrokom, imajo po navadi družine, kjer imajo starši nižjo stopnjo izobrazbe, so priseljenci, pogosto slabše bralne navade povezujejo tudi z revščino. Danes večina otrok pride v stik s tiskanimi mediji (kot na primer knjige, revije ipd.) že pred vstopom v osnovno šolo in si s tem pridobi določene izkušnje in znanja, ki so povezana z opismenjevanjem. Tudi preko gledanja televizije se otroci pogosto srečujejo s črkami, kot je na primer branje podnapisov. (Knaflič, *Družinska pismenost v predšolskem obdobju* 8–9) Otroci so že od zgodnjega otroštva in vse do vstopa v osnovno šolo vključeni v različne dejavnosti, ki so povezane s pismenostjo. Vsakodnevno so v stiku s pisanjem in branjem. Otrok se na primer lahko uči o pomenu pismenosti že s pisanjem nakupovalnega listka. Koliko se bo otrok s pomočjo tega naučil o pismenosti, je odvisno tudi od njegove starosti in vključenosti v celotno dogajanje. (Knaflič, *Družinska pismenost v predšolskem obdobju* 10)

Ko starši ali vzgojitelji predšolskemu otroku pripovedujejo in berejo pravljice, otroci pridobijo veliko več kot samo zanimivo zgodbo, ki ima nanje socialni in psihološki vpliv. Seveda je pomembno tudi to, da otrok obnovi zgodbo, pravljico, ki mu je bila prebrana, saj se tako nauči zbrati svoje misli in jih oblikovati v celoto, nauči se tudi izražanja. Tako naj bi bil pogovor o prebrani pravljici sestavni del bralne dejavnosti. S tem, ko odrasla oseba, ki bere ali pripoveduje pravljice, preverja, ali je otrok razumel prebrano in ali sledi prebranemu, se otroka navaja k sodelovanju, ki mu bo koristilo kasneje v osnovnošolskem izobraževanju. Pomemben vidik poslušanja pravljic je tudi otrokovo spoznavanje knjižnega jezika, s katerim

se sicer v vsakdanjem življenju ne srečuje pogosto. Z rabo knjižnega jezika se otroci začnejo srečevati v osnovni šoli, zato ima poslušanje pravljic v predšolskem obdobju tako velik pomen za otrokov uspeh v osnovni šoli, saj se tam uporablja knjižni jezik in otroci, katerim so starši brali in pripovedovali pravljice, bodo bolje in lažje razumeli knjižni jezik. Branje in pripovedovanje pravljic bogati otrokov besedni zaklad in je vir novega znanja ter izkušenj. (Knaflič, *Družinska pismenost v predšolskem obdobju* 13–14)

Ko govorimo o problemu bralne pismenosti, se ne smemo osredotočiti zgolj na pomanjkanje sposobnosti, ampak tudi na pomanjkanje motivacije za branje. Obstajata notranja in zunanja motivacija za branje. Prva izvira iz notranjih potreb in želja posameznika in je bolj učinkovita, če želimo dalj časa trajajočo motivacijo. Obstaja še zunanja motivacija, pri kateri zunanji dejavniki, kot so pohvale in nagrade, vzbudijo motivacijo za branje. Eden izmed najbolj pomembnih dejavnikov notranje motivacije je interes za branje. Posameznik razvije interes za branje takrat, ko branje zanj postane užitek. Interes za branje se pri posamezniku postopoma razvije skozi pozitivne bralne izkušnje. Pomembne so tudi pozitivne bralne izkušnje v najzgodnejši otroški dobi. Takšne izkušnje so lahko skupno branje knjig v domačem okolju, vrtcu in šoli, samostojno gledanje knjig, obiski knjižnice s starši ali vrtcem, razprave in pogovori o prebranih knjigah. Odrasli bralec se s samostojnim interesom za branje sam odloča za prebiranje knjig, saj ve, da se bo iz knjige nekaj naučil, da mu bo knjiga prinesla nekaj novega, lahko tudi zabavnega. Takšen bralec branje povezuje z užitkom in pozitivnimi čustvi. (Bucik, *Razvijanje otrokove motivacije za branje v domačem okolju* 17–18)

7. OTROŠKA RECEPCIJA PRAVLJIC

Na otroško zgodnjo recepcijo pravljic vpliva več dejavnikov. Na otrokovo zgodnje razumevanje knjig po mojem mnenju najbolj vpliva družina: kaj družinski člani berejo otroku, kolikokrat berejo, kako dolgo berejo in seveda katere dejavnosti sledijo po branju. Če bo otrok največkrat poslušal neko določeno vrsto pravljice, jo bo bolje razumel od druge vrste pravljic. Danes starši oziroma skrbniki svojim otrokom najbolj pogosto prebirajo klasične umetne pravljice in fantastične pripovedi, manj prebirajo ljudske pravljice in zato otroci slabše razumejo ljudske pravljice. Možen vzrok slabšega razumevanja ljudskih pravljic oziroma pravljic na splošno je dejstvo, da le majhen odstotek staršev oziroma skrbnikov preverja znanje in razumevanje pravljic svojih otrok. Čeprav moja anketa ni reprezentativna, saj sem jo razdelila le štiridesetim anketirancem in anketirankam, sem ugotovila, da je le deset staršev oziroma skrbnikov otrokom izvajalo dejavnosti po branju. Starši oziroma skrbniki so zapisali, da izvajajo različne dejavnosti, večinoma ustno ponavljanje vsebine pravljice, kakšen je nauk pravljice, en starš je tudi zapisal, da velikokrat spodbuja ustvarjalnost svojih otrok z aktivnostmi po branju, saj otroci na list papirja narišejo zgodbo pravljice. Seveda so možne dejavnosti po branju in med branjem odvisne od starosti otrok. Če so otroci že malo starejši, stari okoli 6 let, tako kot so otroci starša, ki sem ga omenila zgoraj, lahko izvajamo takšne dejavnosti povezane z branjem. Če prebiramo pravljice otrokom, ki so stari okoli 3 leta, takšnih dejavnosti ne moremo izvajati, lahko otroke sprašujemo o prebranem, lahko pokažemo slike v pravljicah in jih vprašamo, kdo so liki na slikah in seveda lahko pustimo, da otrok med branjem ponavlja stavke, ki jih starši ali skrbniki preberejo.

Zato lahko brez dvoma trdim, da so starši zelo pomemben dejavnik v procesu otrokovega sprejemanja in razumevanja pravljic. Paul Kropp je napisal knjigo z naslovom *Vzgoja bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje*. Napisal jo je, ker se mu zdi porast funkcionalne nepismenosti izjemen. Dejstvo, ki je pripeljalo do tega je, da otroci preveč časa preživijo za televizijskimi ekrani, starši vedno manj berejo svojim otrokom. Posledično se je tako zmanjšala jezikovna sposobnost otrok, zato imajo otroci težave tudi v šoli. Zaradi slabših jezikovnih sposobnosti otroci kasneje v šoli ne znajo izluščiti pomembnih informacij iz učbenikov in ne razumejo informacij, ki so jih prebrali. (Jamnik, *Predgovor* vii–viii)

7.1. Kdaj se razvije otroška recepcija za poslušanje in branje pravljic?

Metka Kordigel Aberšek se je ukvarjala z didaktiko mladinske književnosti in je branje pravljic uvrstila v Naivno pravljlično obdobje. Tako ga je poimenovala, ker otroci verjamejo, da je dogajanje v pravljici del njihovega realnega sveta. Verjamejo v čudeže, ki se dogajajo v pravljicah in pričakujejo, da se bodo tudi njim v realnem življenju dogajali in jih reševali čudeži. Po mnenju Metke Kordogel Aberšek se naivno pravljlično obdobje začne, ko otrok doseže zrelost za recepcijo pravljice in traja, dokler otrok ne doseže stopnje ločevanja pravljličnega in realnega sveta. Ko otrok spozna mejo pravljličnega in realnega sveta, stopi v kritično pravljlično obdobje. To ne pomeni, da se otroci v kritičnem pravljličnem obdobju ne prepustijo domišljiji in odpotujejo v svet pravljic, ampak dogajanja v pravljici vseeno ne vidijo kot dogajanja v realnem svetu. Metka Kordogler Aberšek meni, da je otrok zrel za branje pravljic takrat, ko se ne osredotoča zgolj na posamezne like in motive v pravljici, ampak lahko spremlja več hkratnih likov, motivov, ki se v pravljici prepletajo. Otrok je zrel za poslušanje pravljic, ko lahko ponotranji energijo skozi celotno pravljico, ne le skozi prvi del pravljice, ko je njegova koncentracija na vrhu. Če gre za daljše pravljice, mora otrok razumeti motiv, o katerem trenutno pripoveduje pravljica. Poleg tega mora razumeti in si zapomniti še vse ostale motive in like, ki so se že pojavili v pravljici. (Kordigel Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti* 54)

Zelo pomembno je, da se pravljice in njihova dolžina ter zapletenost prilagajajo starosti otrok. Otroci pri letu in pol starosti nimajo recepcijske zmožnosti, da bi poslušali pravljico, ki jo tvorijo daljši stavki, je bolj zapletena in ima vsaj petnajst strani. Čeprav imajo takšne pravljice po navadi tudi slikovno gradivo, to ne poveča otrokove recepcijske zmožnosti, saj se tako mali otroci po navadi lahko osredotočijo zgolj na en lik in motiv v pravljici. Za tako majhne otroke so bolj primerne kratke pravljice, ki so sestavljene iz kratkih stavkov in so ritmično urejene ali se rimajo.

Applebee je raziskoval, kdaj otroci prestopijo iz naivnega pravljličnega obdobja v kritično pravljlično obdobje. To je ugotovil z enostavnim vprašanjem, ki ga je zastavil otrokom: »Ali bi bilo mogoče obiskati Pepelko?« Ugotovil je, da otroci prestopijo v kritično pravljlično obdobje pri različnih starostih. Nekateri otroci že pri petem letu starosti kažejo dvome o tem, da bi bilo mogoče obiskati Pepelko. V svojem raziskovanju je ločil nekaj stopenj v otroškem razumevanju pravljic:

- na začetku otroci menijo, da je popolnoma mogoče obiskati Pepelko,
- otroci menijo, da obisk Pepelke ni mogoč, a so razloge, zakaj je temu tako, iskali znotraj pravljичnega sveta (na primer z razlogom, da hudobna mačeha in sestri ne bi dovolile obiska),
- kasneje so otroci iskali ovire, zakaj obisk Pepelke ne bi bil mogoč v realnem svetu (na primer to, da je Pepelka daleč ali na drugi strani reke),
- v naslednji stopnji otroci dogajanje v pravljici časovno ločijo od realnega sveta in rečejo, da je Pepelka živel v davnih časih,
- na predzadnji stopnji otroci lik Pepelke postavijo v vzporedni pravljичni svet in Pepelka naj bi bila samo punčka, torej igračka, zato obisk ne bi bil mogoč,
- otroci so v približno sedmem letu starosti dojeli, da je Pepelka samo pravljica in je zato ni mogoče obiskati. (Applebee po Kordigel Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti*, 54–55)

7.2. Otroško razumevanje oseb v pravljici

Otrok v najzgodnejšem obdobju svojega razvoja za razumevanje literature zaznava le tiste književne osebe v pravljicah, ki so mu podobne. Zaznava torej otroške like v pravljicah. Kasneje lahko zazna tudi tiste osebe, ki mu po zunanjem videzu niso podobne. Otrok se lahko vživi v pravljичne like živali in je sposoben personifikacije. Otrok v pravljicah razume tudi razna čudežna bitja, kot so na primer čarovnice, vile, palčki itd. Prisotnost vile lahko otroci povezujejo s tem, da se bo v naslednjem koraku v pravljici pojavila neka pravljичna oseba, ki ji bo vila uresničila tri želje. (Kordigel Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti* 55–56)

Prav tako lahko otroci pojav čarovnice v pravljici povezujejo s tem, da se bo v pravljici naredil negativni prevrat, za katerega bo kriva prav čarovnica sama.

Vse to predstavlja velik napredek od egocentričnega vrednotenja pravljic v začetku otrokovega razvoja. Takrat otrok še ni sposoben razumeti književnih oseb, če te niso podobne njemu, torej če niso otroci. Otrok lahko v pravljicah razume le osebe, katerih značaji in lastnosti so polarizirane. To pomeni, da je določena oseba lahko le prijazna ali neprijazna, ne more biti oboje hkrati. Če imajo osebe več lastnosti, morajo te lastnosti spadati v isti spekter dobrega ali slabega, da jih bo otrok lažje razumel. (Kordigel Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti* 56)

Otroci pogosto zlobne like čarovnic v pravljici doživljajo kot grde. Prijazne princese si predstavljajo kot lepe. Tako lahko trdim, da otroci lepoto povezujejo s prijaznostjo, zlobnost povezujejo z grdim zunanjim videzom pravljичnih likov. Ko sem skupini otrok prebirala pravljico *Pepelka*, so bili njihovi odgovori na vprašanje, kakšnega videza je Pepelkina mačeha, »grda«. Ko sem jih vprašala, zakaj menijo, da je grda, so mi enoglasno odgovorili, da je grda zaradi tega, ker je zlobna. Pri prebiranju pravljice *Sneguljčica in sedem palčkov* se je vzorec odgovorov ponovil. Otroci so bili mnenja, da je mačeha od Sneguljčice grda, čeprav v pravljici piše: »...*Leto dni je oče, kralj, žaloval, potem pa si je vzel drugo ženo. To je bila lepa ženska, vendar zelo prevzetna in domišljava. Ni mogla prenesti, da bi bila katera lepša od nje...*« Ne glede na to, da v pravljici piše, da je bila mačeha lepa ženska, so si jo otroci predstavljali kot grdo.

Do takšne otroške predstave o pravljичnih osebah pride zaradi tega, ker so osebe po navadi v pravljicah le bežno opisane, kot na primer mati, ki je imela sina edinca. Otrok si mora tako sam izoblikovati predstavo o osebah, ki nastopajo v pravljicah. (Kordigel Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti* 57)

Metka Kordigel Aberšek meni, da otroci lahko razumejo karakter oseb, ki nastopajo v pravljici le, če v pravljici nastopajo osebe, ki imajo popolnoma nasproten karakter. Na primer, če so osebe prikazane kot pridne, mora obstajati vsaj ena oseba, ki je v isti pravljici prikazana kot lena, da bo otrok lažje razumel njen karakter. (Kordigel Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti* 56)

Otrok se v svojem zgodnjem razvoju, ko že razume pravljичne osebe, ki mu niso identične, vseeno lažje identificira z osebami, ki so mu na neki ravni podobne. Lažje se identificira z osebami, ki so odrasle, a se obnašajo kot otroci, se obnašajo otročje in naivno, njihovo razmišljanje in hotenje je naivno in instinktivno, še lažje se identificira s pravljичno osebo, ki je otrok. (Kordigel Aberšek, *Didaktika mladinske književnosti* 56–57)

7.3. Vloga staršev

Kropp je mnenja, da je učenje branja obsežen in zahteven proces, ki ga otroci ne morejo prestati sami. Otroci tukaj potrebujejo svoje starše ali skrbnike zato, da bi postali bralci. Potrebujejo jih zato, da jim berejo, jih poslušajo, kako sami berejo, ko se še učijo procesa

branja, se z njimi pogovarjajo o branju, jim omogočajo mirne trenutke, ki so primerni za branje, kupujejo ali si izposojajo knjige ali drugo gradivo za branje, sodelujejo z njihovimi učitelji in so jim zgled bralca in zanimanja za branje. V najbolj zgodnjem otrokovem stiku z branjem je pomembno predvsem glasno branje pravljic, ki so primerne določeni starosti otrok, pravljice ne smejo biti predolge za najmlajše otroke, saj hitro izgubijo fokus in koncentracijo. Pomembno je tudi, da so odrasli bralni zgled svojim otrokom. Biti dober bralni zgled svojemu otroku je izjemno pomembno, saj Kropp opaža, da do devetega leta starosti tretjina otrok nazaduje pri branju, pri dvanajstih ali trinajstih letih veliko otrok popolnoma izgubi veselje do branja. (Kropp, *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje* 1–2)

Kropp je mnenja, da se bo otrok razvil v bralca za vse življenje, če bo bral vsak dan, v predbralnem obdobju pa mu berejo straši ali skrbniki, od petnajst do trideset minut. Otrokov vsakodnevni stik z literaturo je torej zelo pomemben. Vsakodnevno branje odraslega otroku mora postati navada oz. nekaj, kar bo otrok pričakoval od svojih staršev ali skrbnikov. Predvsem mora biti branje dejavnost, ki se je tako bralec, starš ali skrbnik, kot tudi poslušalec, otrok, veselita. Poudarja pomembnost ne le branja otroku, ampak tudi, da starši oziroma skrbniki berejo skupaj z otrokom. To ni le čas branja, to je tudi čas, ko se o prebranem pogovarjamo z otrokom. (Kropp, *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje* 6–7) Ko je Kropp opazoval ameriške starše medtem ko so brali svojim otrokom, je ugotovil, da branje spremlja tudi pogovarjanje o prebranem, postavljanje vprašanj in odgovarjanje na vprašanja, kar je presenetljivo, saj sem z anketnimi vprašalniki ugotovila, da malo staršev izvaja dejavnosti po branju. Možno je, da so starši drugače razumeli moje vprašanje v anketi in ni samih dejavnosti po branju, ampak se vprašanja postavljajo že med branjem in se že med branjem pogovarjajo o prebranem.

Kropp poudarja tudi, da starši ali skrbniki ne smejo prenehati z glasnim branjem otroku, ko ta začne izražati zanimanje za branje. To pomeni le, da so glasni bralci bili uspešni pri svojem početju in je to obrodilo sadove, zato morajo nadaljevati z glasnim branjem. Večina otrok na začetku bere po spominu. To pomeni, da bodo glasni bralci morali knjigo tolikokrat prebrati otroku, da jo bo znal na pamet. (Kropp, *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje* 8)

Zanimivo je, da se ta praksa pojavlja tudi v slovenskih vrtcih, saj imajo otroci že v vrtcu bralno značko. Starši ali skrbniki jim doma preberejo knjigo, otroci jo v vrtcu »preberejo« oziroma obnovijo sošolcem in sošolkam.

Otrok mora biti doma obkrožen s knjigami. Pomembne so knjige iz knjižnice, knjige, ki mu jih posodijo prijatelji, najbolj so pomembne knjige, ki so otrokova last. To so knjige, ki mu jih bodo starši, že kot zelo majhnemu otroku, staremu eno leto, začeli prebirati in to so najverjetneje prve knjige, ki jih bo otrok prebral sam. (Kropp, *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje* 10) Otrok bo zato lažje in bolje razumel knjige, ki so njegova last, saj mu bodo takšne knjige starši ali skrbniki večkrat prebirali.

Kropp poudarja, da knjiga, ki bo otroku najbolj všeč, ki jo bo najrajši poslušal in najbolje razumel, ni vedno knjiga, ki si jo želijo starši in je všeč njim. »*Ko je bil najin prvi otrok Jason star dve leti, sva z ženo želela, da bi se zabaval s slikanico E: B: Whita Karlina pajčevina ali s katero od razkošnih knjig, ki sta mu jih podarila stara starša. Toda knjiga, ki jo je imel Jason resnično rad, je bila cenena nezahtevna knjiga z naslovom Hand, Finger, Thumbs Ala Perkinsa. Karlina pajčevina je bila všeč nama z ženo, knjiga, ki jo je izbral Jason, pa je gradila zgodbo z ritmom, rimo in dogajanjem. Jasonu sem jo tolikokrat prebral, da danes, dvajset let pozneje, še vedno znam deklamirati skoraj celo. Nič čudnega, da je bila ta knjiga prva, ki jo je Jason prebral, ko mu je bilo štiri leta.*« (Kropp, *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje* 10–11) Otrok med osemnajstimi in tridesetimi meseci doživi hiter razvoj jezikovnih spretnosti. Njegovo brbranje se začne spreminjati v govorjenje. Otroci naj bi si pri tej starosti v svojih glavah ustvarjali zgodbe, da bi razumeli sebe in ves svet ter dogajanje okoli njih. Takrat so knjige zelo pomembne za otroke, saj jim začnejo razkrivati tako jezik kot tudi zgodbo. Kot sem že citirala, Kropp meni, da so ključ do otroškega razvoja in razumevanja jezika ter zgodbe pravljic ravno otrokove najljubše pravljice, ki si jih mora izbrati otrok sam. Kropp je podal tudi primer avtorice Marcie Baghban, ki je opisovala, kako si je njena hči razvijala jezikovne spretnosti od rojstva do tretjega leta starosti. Mati je svoji hčeri brala njeno najljubšo knjigo *Medvedek Pu*. Hči se je ob branju knjige odzivala na prebrano. Včasih je s pomočjo ilustracij napovedala, kateri lik se bo naslednji pojavil v pravljici. Hči je model zgodbe uporabila za izražanje in razumevanje svojega sveta in svojih izkušenj:

»*MAMA: (bere) Zdaj je Sivček vesel. Vesel je, da je srečal medvedka Puja. Medvedek Pu pa je vesel, ker je srečal Sivčka.*

GITA: Medo Pu vesel. Susie vesela. Lassie vesela. Mami vesela. Tata vesel.« (Kropp, *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje* 60–61)

Otroci sicer uživajo ob prebiranju najrazličnejših knjig, a le z večkratnim prebiranjem njihove izbrane najljubše knjige jim zares uspe razumeti zgodbo in jezik. Če bodo odrasli z veseljem in zanimanjem brali svojim otrokom njihove najljubše knjige, čeprav bodo isto pravljico mogoče prebrali že dvajsetič, bo to za otroka čudovita izkušnja. Ni pomembno le branje pravljice, ampak tudi vse ostale dejavnosti povezane z branjem. Otroka lahko že med branjem sprašujemo o prebranem, razlaganju prebranega itd. Pri branju otrokom ne smemo preveč časa nameniti zgolj branju pravljice, ker bo tako branje za njih postalo dolgočasno in nezanimivo. (Kropp, *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje* 62)

7.4. Primerjava ljudske pravljice in klasične umetne pravljice

Za primer ljudske pravljice, ki sem jo prebrala otrokom, sem si izbrala pravljico *Kralj, na smrt bolan*. Za primer klasične umetne pravljice sem si izbrala pravljico Hansa Christiana Andersena *Deklica z vžigalicami*. Obe pravljici sem prebrala manjši skupini otrok, ker me je zanimala njihova recepcija. Zanimalo me je tudi, katero pravljico bodo boljše razumeli. Otroci so bili stari od štiri do pet let in pol.

Najprej sem prebrala pravljico *Deklica z vžigalicami* ter ob tem že med branjem otrokom zastavljala vprašanja, spraševali so tudi sami. Po prebrani pravljici sem jih vprašala, zakaj je deklica morala prodajati vžigalice. Od otrok sem dobila različne odgovore. Največ jih je odgovorilo, da je deklica prodajala vžigalice, ker so bili doma revni. Nekaj otrok je odgovorilo, da je deklica prodajala vžigalice, ker »je bil oče zloben in grd«. Potem sem jih vprašala, kako je bilo ime deklici in dobila veliko različnih odgovorov, najpogostejši med njimi so bili: »deklici je bilo ime deklica«, »deklici je bilo ime Metka«, »deklica nima imena, ker jo starši niso imeli dovolj radi, da bi ji dali ime«. Vsi odgovori so se mi zdeli zanimivi, saj je ena izmed značilnosti pravljic ta, da veliko pravljичnih likov nima lastnega imena, zato je bil odgovor, da je deklici ime Metka zelo presenetljiv. Ko sem otroka, ki je to rekel, vprašala, ali je prepričan, da ji je bilo ime Metka in kje je to slišal, je dejal: »jaz sem ji dal tako ime, ker je boga«. Iz teh odgovorov otrok lahko sklepam, da so otroci iz pravljice razbrali, da deklica nima lastnega imena.

Vprašala sem jih, kakšno je bilo vreme na noč dekličine smrti. Otroci so tukaj enoglasno odgovorili, da je bila zima, sneg in hladno vreme.

Vprašala sem jih tudi, kaj je deklica opazovala skozi okna hiš in zakaj je to počela. Otroški odgovori so bili različni. Nekateri so odgovorili, da je »opazovala sladkarije, ker jih ona ni smela jesti, ker ji tega zlobni oče ni dovolil«. Spet drugi so na to vprašanje odgovorili, da je »opazovala hrano na mizi, ker je bila lačna, ker doma niso imeli denarja za hrano«. Že iz teh odgovorov lahko razberemo, da se otroško dojemanje pravljic razlikuje in veliko otrok različno razume isto pravljico.

Otroci so tudi med branjem pravljice zastavljali vprašanja, kot na primer: »zakaj je bila deklica bosa«, »zakaj je deklico imela rada samo babica« »ali je deklica sla v nebesa« in podobno. S postavljanjem vprašanj sem videla, da so sledili branju pravljice, in da je pravljica v njih zbujala zanimanje.

Po branju so otroci narisali dekličino babico in očeta. To zadolžitev sem jim dala, ker me je zanimalo, kako si vizualno predstavljajo osebo, ki je v pravljici prikazana kot zlobna in kako si predstavljajo osebo, ki je v pravljici prikazana kot prijazna oseba. Otroci so dekličinega očeta narisali s temnimi barvami. Nekateri so ga narisali debelega, drugi suhega. Zanimiva se mi je zdela risba otroka, ki je očeta narisal brez nog, in ko sem ga vprašala, zakaj oče nima nog, mi je odgovoril, da »oče nima nog, ker mu jih je odgriznil pes, ker je oče zloben do deklice«. Ko so otroci opisovali svoje risbe, sem ugotovila, da so si očeta predstavljali kot mračnega, vizualno grdega in tako sem potrdila teorijo, da si otroci zlobne like v pravljicah predstavljajo kot vizualno grše.

Babico so otroci narisali s svetlejšimi barvami. Vsi so jo narisali z dolgimi lasi. Ko so opisovali risbe babice, sem ugotovila, da so si babico predstavljali kot lepo gospo. Tako sem tudi s tem potrdila teorijo, ki sem jo omenila zgoraj, o tem, da si otroci prijazne like v pravljicah predstavljajo kot vizualno lepše like.

Še isti dan sem otrokom prebrala ljudsko pravljico *Kralj, na smrt bolan*. To ljudsko pravljico sem si izbrala, ker je kratka in se mi je zdela primerna za otroke, stare od štiri do pet let in pol. Otroci med in po branju pravljice niso postavljali vprašanj, kar je bil zame znak, da je njihovo zanimanje za pravljico manjše, kot je bilo zanimanje za *Deklico z vžigalicami*.

Po prebrani pravljici sem tako razumevanje preverila z vprašanji. Otroke sem vprašala, kako je bilo ime srečnemu človeku. Večina otrok je odgovorila: »ne vem«. Le eden je odgovoril »nima imena«. Tako lahko sklepam, da otroci po prvem branju te ljudske pravljice niso razumeli, da lik srečneža v pravljici nima imena, zato lahko trdim, da so zaradi tega slabše razumeli to pravljico kot pravljico *Deklica z vžigalicami*, kjer so že po prvem branju razbrali,

da deklica nima imena. Tudi njihov interes za odgovarjanje na vprašanja je bil manjši kot interes za odgovarjanje na vprašanja o *Deklici z vžigalicami*.

Otroke sem potem vprašala, kaj bi po njihovem mnenju pozdravilo hudo bolnega kralja in zakaj menijo, da ravno to. Na to vprašanje so podali zelo zanimive odgovore. Veliko jih je odgovorilo, da bi kralja pozdravil zelo srečen človek, saj je ta umiral od žalosti. Moje vprašanje so povezali z vprašanjem, ki sem jim ga želela postaviti kasneje, in sicer, zakaj je kralj vseeno umrl, če so našli srečnega človeka. Odgovorili so, da je »*kralj umrl, ker nihče ni vedno srečen. Vsi se kdaj tudi jočemo in smo žalostni*«. S tem odgovorom so dokazali, da so pravljico vseeno dobro razumeli, saj je nauk pravljice ta, da nihče ni popolnoma srečen človek in vsakemu manjka vsaj nekaj, kar ga ločuje od popolne sreče.

Čeprav se mi je na začetku zdelo, da otroci slabše razumejo ljudsko pravljico *Kralj, na smrt bolan* kot pravljico *Deklica z vžigalicami*, se je izkazalo, da so obe pravljici dobro razumeli. Samo otroško zanimanje za ljudsko pravljico se mi je zdelo slabše kot za drugo pravljico. To sem potrdila tudi s tem, ko sem jih vprašala, katero od teh dveh pravljic naj še enkrat preberem in vsi so odgovorili *Deklico z vžigalicami*, kar je na nek način potrdilo dejstvo, da je bila otrokom ta pravljica bolj všeč. Kot sem že omenila, morajo straši ali skrbniki in delavci ter delavke v vzgoji in izobraževanju vsakodnevno otrokom prebirati pravljice, saj je to prvi otroški stik z literaturo. Otroci si s poslušanjem pravljic širijo obzorja in seveda tudi besedni zaklad. Tako bodo ob vstopu v osnovno šolo imeli boljše besedišče tisti otroci, ki bodo redno poslušali pravljice kot tisti, ki tega ne bodo počeli.

Otroci so v mojem primeru raje prebirali pravljico z naslovom *Deklica z vžigalicami*, zato menim, da je za boljši razvoj razumevanja jezika in zgodbe potrebno poslušati otrokove želje. Če bi si otroci želeli, da jim še enkrat preberem *Deklico z vžigalicami* in ne pravljice *Kralj, na smrt bolan*, bi bilo bolje, da bi to tudi storila, saj bi v nasprotnem primeru lahko izgubila otrokov interes za poslušanje pravljice, ki mu ni bila tako zelo všeč in tako otrok od poslušanja pravljice ne bi imel nobenih koristi. Zato lahko trdim, da imajo na otrokovo razumevanje pravljic velik vpliv bralni posredniki, torej odrasli, ki otroku prebirajo pravljice. Kot sem v svoji magistrski nalogi že omenila, obstajajo profesionalni posredniki, to so večinoma delavci v vzgoji in izobraževanju, ki vnaprej načrtujejo in se pripravljajo na branje. Prebirajo večinoma tisto otroško literaturo, ki je predpisana za določeno starost otrok. Večji vpliv na otrokovo razumevanje in zanimanje za poslušanje in kasneje branje pravljic ima neprofesionalni posrednik, to so največkrat ravno otrokovi starši oziroma skrbniki. Otroci so v

vrtačih deležni iste bralne vzgoje in izobraževanja. V otrokovi družini seveda pride do odstopanj. Določene družine lahko otroku prebirajo več pravljic kot druge in to bo seveda igralo pomembno vlogo pri otrokovem razumevanju in doživljanju pravljic, ki jih bodo vzgojno-izobraževalni delavci in delavke posredovali otrokom. Če bodo otroci v domačem okolju več v stiku z literaturo in jim bodo odrasli bralci brali pravljice, jih bodo tako bolje razumeli kot otroci, ki v domačem okolju ne bodo v stiku z literaturo in branjem pravljic. Prav tako bo za otroke iz prvega primera po mojih ugotovitvah branje predstavljalo pozitivno izkušnjo in posledično bodo takšni otroci v prihodnosti tudi sami raje posegli po knjigah.

Trditev, da pravljice otroke vzgajajo je popolnoma na mestu, saj se otroci skozi prebrane pravljice naučijo veliko stvari. Pri pravljici z naslovom *Deklica z vžigalicami*, ki sem jim jo prebrala, so se otroci naučili, da v družbi obstajajo socialne razlike in da obstajajo ljudje, ki so v veliko manj privilegiranem položaju kot oni sami. Pravljica je tako zelo poučna tudi zaradi tega, ker se otroci vživijo v like, ki nastopajo v pravljici in z njimi tudi sočustvujejo. Otroci so ob tej pravljici spoznali, da poleg veselih čustev obstajajo tudi čustva, ki so povezana z žalostjo, samoto, lakoto, torej negativna čustva na splošno. Otroci se o obstoju takšnih čustev in negativnih, žalostnih situacij podučijo s poslušanjem in branjem pravljic. Tako bodo v realnosti tudi sami bolje pripravljene na možne negativne situacije, ki jih prinese življenje. Tudi s trditvijo, da so otrokom všeč pravljice, ki prikazujejo bolj kruto realnost, se popolnoma strinjam, saj je ravno pravljica *Deklica z vžigalicami*, ki ne prikazuje pravljичnega sveta, kjer je vse lepo in magično, ampak prikazuje realni svet revščine, lakote in socialnih ter družbenih razlik, bila otrokom všeč. Želeli so namreč, da jo preberem še enkrat. Otroci so se, ne glede na to, da se v realnosti ne morejo poistovetiti z deklco iz pravljice, vživeli v pravljico in v položaj deklice. Tudi iz ljudske pravljice *Kralj, na smrt bolan* so se otroci naučili, da noben človek na svetu nima vseh dobrin in zato ne moremo trditi, da obstaja človek, ki je popolnoma srečen in ima vse. To je zelo poučno za otroke, ki dandanes živijo v preobilju vsega in si še vedno želijo več. Po branju te pravljice so otroci spoznali, da ne morejo imeti vsega in biti popolnoma srečni. Tako so se vživeli v pravljичne like in ko se bodo sami znašli v situaciji, ko ne bodo dobili vsega, kar bi si želeli, se bodo postavili v vlogo likov iz te ljudske pravljice in bodo svojo situacijo lažje prebrodili. Vedeli bodo, da so takšne situacije popolnoma običajne, ker se dogajajo tudi v pravljicah, zato lahko trdim, da imajo pravljice velik vpliv na socializacijo otrok, predvsem na primarno in kasneje tudi na sekundarno socializacijo, preko katere se otroci naučijo, kaj pomeni primerno obnašanje v družbi, v kateri živijo. To so se na primeru pravljice *Deklica z vžigalicami* lahko naučili v delu pravljice, kjer fant pobere čevlji,

ki je deklici, medtem ko je tekla čez cesto, padel z noge, ker je bil prevelik. Otroci so komentirali, da takšno ravnanje dečka ni bilo pravilno, ker bo deček čevelj, ki je bil tako velik, uporabil za igračo namesto čolna, deklica zaradi tega ne bo imela obuvala, kar je tudi pripeljalo do tega, da je zmrznila. Otroci so dečkovo ravnanje razumeli kot neprimerno in neprijazno.

8. ZAKLJUČEK

Med pisanjem magistrske naloge sem spoznala, da premalo pozornosti posvečamo pravljicam. Starši se premalo zavedajo, da prebiranje pravljič otroku zelo koristi. Branje pravljič ne predstavlja zgolj sprostitvene dejavnosti pred spanjem, tako kot menijo mnogi starši, ampak pravljice vzgajajo in socializirajo otroka. Pomembno je, da po branju pravljice sledijo še kakšne dejavnosti, ki so povezane s prebranim, saj je otroška recepcija pravljič odvisna od tega, ali po branju sledi pogovor in vprašanja o prebranem ali je branje samo za sprostitev pred spanjem in po branju ne sledi nobena dejavnost, ki bi bila povezana s prebranim. Seveda so pravljice pomembne tudi zato, ker so napisane v knjižnem jeziku in se v knjižnem jeziku tudi prebirajo. Tako se tudi otroci, ki so sicer malo v stiku s knjižnim jezikom, seznanijo z njim. Otroci ob branju pravljič (pri)dobijo veliko. Pravljice imajo nanje socialni oziroma družbeni in psihološki vpliv, otroci s poslušanjem pravljič ugotavljajo razliko med knjižnim jezikom, v katerem je napisana pravljica, in pogovornim jezikom, v katerem poteka vsakodnevna komunikacija v domačem okolju ter v vrtcu. Otrok tako spoznava družbene razlike, ki se pojavljajo v svetu in se nauči, da življenje ni sestavljeno le iz prijetnih in veselih trenutkov, pač pa tudi iz težjih in žalostnih situacij. Dejstvo, da se tudi pravljичnim junakom dogajajo slabe stvari, ki se končajo s srečnim koncem, daje otrokom spodbudo, da tudi sami lažje prebrodijo in prebolijo bolj žalostne trenutke in dogodke v življenju.

Ugotovila sem, da otroci vse vrste pravljič dobro razumejo, tudi ljudsko pravljico, ki je ne poslušajo več vsakodnevno, zato ne morem trditi, da je otroška recepcija ljudskih pravljič slabša od otroške recepcije klasičnih umetnih pravljič. Glede na to, da se otrokom bolj pogosto prebirajo klasične umetne pravljice in fantastične pripovedi, jih zaradi tega tudi raje poslušajo in so jim bolj všeč kot ljudske pravljice. Otroci sprejemajo like v pravljicah tako, da se vanje vživijo in med poslušanjem pravljice živijo v njihovem svetu, zato je zelo pomembno, kakšne pravljice beremo otrokom, saj jih te socializirajo v družbena bitja in jih naučijo, kaj je družbeno sprejemljivo in kaj ne. Če po prebrani pravljici sledi še pogovor o pravljici, se bo vse to otroku še bolj vtisnilo v spomin.

Vsekakor pravljice nimajo zgolj vloge socializacije, ampak je branje pravljič predvsem otrokov prvi stik z literaturo in od tega je odvisno, ali bo otrok vzljubil literaturo ali ne. To je odvisno tudi od tega, v kakšnem družinskem okolju odrašča otrok, kar pomeni, da so za

otrokov literarni razvoj zelo pomembni odrasli bralni zgledi. Odrasli morajo branje pravljic narediti zanimivo za otroke. Prav tako mora biti to vsakodnevna dejavnost, ki se je bo otrok veselil, zato je pomembno, da prebiramo pravljice, ki so otrokom všeč, saj lahko v nasprotnem primeru izgubijo interes za branje. Odrasli morajo biti otrokom dober bralni zgled in zato morajo tudi sami posegati po branju literature, ne samo takrat, ko prebirajo pravljice otrokom. Z rednim prebiranjem pravljic se otroci seznanijo s knjižnim jezikom in se nanj tudi navadijo, kar bo zagotovo olajšalo njegov prvi vstop v šolo.

Prebiranje pravljic je koristno za otrokov družbeni in psihološki razvoj. Seveda ne smemo zanemariti jezikovnega pomena, ki ga ima branje pravljic. Otroci si s tem širijo literarno obzorje, besedni zaklad in se prvič seznanijo s knjižnim jezikom, ki ga bodo morali uporabljati, ko bodo vstopili v proces šolanja. Branja pravljic tako ni nikoli preveč, če seveda izberemo pravljice, ki so tematsko primerne starosti otrok. Tudi dolžina pravljice mora biti primerna starosti otroka, da se otrok med branjem ne začne dolgočasiti in mu sam proces branja predstavlja pozitivno izkušnjo, ki se je bo vsakodnevno veselil.

9. VIRI IN LITERATURA

- Aberšek-Kordigel, Metka. *Didaktika mladinske književnosti*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo, 2008.
- Bahovec, Eva et. al. »Kurikulum za vrtce«. Splet. 20. 8. 2019.
http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/vrtci/pdf/vrtci_kur.pdf
- Bettelheim, Bruno. *Rabe čudežnega: O pomenu pravljic*. Ljubljana: Studia humanitatis, 1999.
- Blažić, Milena, Mileva. *Skriti pomeni pravljic: od svilne do jantarne poti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta, 2016.
- Brezar, Schlamberger, Mojca. »Ob slovenskem prevodu Proppove Morfologije pravljice.« *Morfologija pravljice*. Ljubljana: Studia humanitatis, 2005.
- Bucik, Nataša. »Razvijanje otrokove motivacije za branje v domačem okolju.« *Branje za znanje in branje za zabavo: Priročnik za spodbujanje družinske pismenosti*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2009.
- Goljevšček, Alenka. *Pravljice, kaj ste?* Ljubljana: Mladinska knjiga, 1991.
- Haramija, Dragica. »Mladinska književnost v vrtcih: analiza stanja in predlogi za izboljšave.« *Obdobja 25 – Metode in zvrsti: Književnost v izobraževanju – cilji, vsebine, metode*. Ur. Boža Krakar-Vogel. Ljubljana: Filozofska fakulteta, 2008.
- Haramija, Dragica. »Tipologija pravljic na Slovenskem.« *Otrok in knjiga* 39. 83 (2012): 12-23. dLib.si. Splet. 19. 8. 2019.
- Haramija, Dragica. *V objemu besed: razvijanje družinske pismenosti*. Maribor: Univerzitetna založba Univerze, 2017.

- Jamnik, Tilka. »Predgovor«. Predgovor. *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje*. Paul Kropp. Prev. Andreja Blažič Klemenc. Tržič: Učila, 2000. vii–x.
- Knaflič, Livija. »Družinske pismenost v predšolskem obdobju.« *Branje za znanje in branje za zabavo: Priročnik za spodbujanje družinske pismenosti*. Ljubljana: Andragoški center Slovenije, 2009.
- Kobe, Marjana. *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1987.
- Kropp, Paul. *Vzgajanje bralca: Naj vaš otrok postane bralec za vse življenje*. Tržič: Učila, 2000.
- Kucler, Mojca. »Pravljica kot socialnopedagoška intervencija.« *Socialna pedagogika* 6. 1 (2002): 21–46. dLib.si. Splet. 19. 8. 2019.
- Kos, Janko. *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS, 2001.
- Lüthi, Max. *Evropska pravljica: forma in narava*. Ljubljana: Sophia, 2011.
- Marjanovič-Umek, Ljubica. *Mišljenje in govor predšolskega otroka*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1990.
- Marjanovič-Umek, Ljubica et. al. *Razvojna psihologija*. Ljubljana: Založba RokusKlett, 2009.
- Marjanovič-Umek, Ljubica. »Vrtci v sodobnih konceptih otroštva in učenja.« *Sodobna pedagogika* 60. 1 (2009): 18–37. dLib.si. Splet. 19. 8. 2019.
- Propp, Jakovljevič, Vladimir. *Morfologija pravljice*. Ljubljana: Studia humanitatis. 2005.
- »Program družinske pismenosti za starše predšolskih otrok: Branje za znanje in branje za zabavo«. Splet. 22. 8. 2019. <http://arhiv.acs.si/programi/BZZ-program.pdf>
- Tacner-Kajnih, Darka. »Slovenska pravljica po drugi svetovni vojni.« *Otrok in knjiga* 20. 36 (1993): 5–13. dLib.si. Splet. 19. 8. 2019.

Vrtec Pedenjped, Novo Mesto. Splet. 22. 8.2019. http://www.pedenjpednm.si/wpContent/uploads/2014/02/VrtecPedenjped_Zgodnja_pismenost.pdf

